

יב וְהָיָה | עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֶת
הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה וְשָׁמַרְתֶּם
וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר יְהוָה אֱלֹהֵיךָ
לָךְ אֶת-הַבְּרִית וְאֶת-הַחֶסֶד אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם: "וְאַהֲבָךְ וּבִרְכָךְ
וְהִרְבֶּךָ וּבִרְךָ פְּרִי-בִטְנֶךָ וּפְרִי-
אֲדָמָתְךָ דִּגְנֶךָ וְתִירְשֶׁךָ וַיְצַהֲרֶךָ
שָׁגַר-אֶלְפִיךָ וַעֲשִׂיתָ צְדָקָה עַל

יב ויהי חקך די תקבלון
ית די ניא האלין
ותשרון ותעבדון יתהון
וישר י אלהיך ית
קיימא וית חסדא די קיים
לאברהם: " וירחםנך
ויברכנך ויסנך ויברך
ולדא ד מעך ואבא
דארעך עבונך ותמך
ומשחך בקרי תודיך
ועדרי ענך על ארעא
די קיים י אברהם

רש"י

(יב) והיה עקב תשמעון. חס המלות
קלות שאלם דס בעקביו
תשמעון א) : ושמר את אלהיך לך את
הברית וגו'. ישמור לך הבטחתו ב) :
(יג) שגך אלפיך. ולדי בקרך שהנקבה
משגרת ממעיה: ועשתרות צאנך. מנחם
פירש חזירי בשן ב) מבחר הלאן כמו עשתרות
קרנים ג) לשון חוזק ואונקלוס תרגם ועדרי
ענך ורבותינו אמרו ד) למה נקרא שם עשתרות

אבן עזרא
יב עקב. כמו "לעולם עקב" (תה' קיש קוב)
שכר באחרונה (ח), וטעם הפסוק
הראשון (ב) שומר הברית (ג), ששמר ברית
אברהם (ד), ואתם אם תהיו סאוהביו ישמור
עוד הברית (ה) ואם היית סאוהביו (ו),
ואהבך וברכך והרבך זה פירוש הברית
והחסד א) : יג בטנך, הבנים ובטן רמו (ז) :
ופרי אדמתך. הזכיר דגן תירוש ויצהר שהם
עיקר (ח) : שגך, פירשתיו (ט) : אלפיך, כמו
"אלופינו מסבלים" (תה' קמד יד) (י) [ב] :
ועשתרות, כמו עדרים (יא) [ג], ומפרש
נדול היה בספרד והוציא טעם למה קראו העברים הבקר בשם אלף והצאן בעשתרות
וכן היה מפרש "הבעלים ועשתרות" (שופ' יו) בעל המול הצומח והעשירי (יב), ועוד
לא די שיברך פרי בטנך, כי לא יהיה בך

יהל אור

א) כי השכר הוא צאחרונה, וכמו שהעקב אחרית
הגוף, כן השכר והגמול בא בסוף כי השכר
סוף המעשה: (ב) לעיל ופ' ט) : (ג) יפרש טעם הסמיכות :
(ד) אוהבו : (ה) כהשר שמר לאבותיכם : (ו) מקודם
בזמן העבר, יאמר ואהבך וגו', והנה בפסוק הזה ל"ר
ול"י, וכן יפרש הה' ז"ל, מקודם יאמר אם תהיו כל"ר,
ואה"כ ואם היית : (ז) לאכר המוליד, כמו שפי' הה' ז"ל
על הפ' אשר ילא ממעיד (ברא' טו, ד) : (ח) עיקר היי האדם וכד"ק, הזכיר העיקר דגן וכו" : (ט) שמות (יג)
(יב) ועיין בפ' הקר שם וזבאורי: (י) ושם פי' הה' ז"ל, כמו שגר אלפיך" : (יא) וכו"ה אונקלוס ויזכ"ע, עדרי
ענך" : (יב) וכן הביא הה' ז"ל המפרש הזה (הושע ז') וכתב, "ובספרך היה חכם מפרש הכעל, כעל הבית
הלומח בחכמת המזלות, כי כן יקראו בתים למזלות, ולהם הם עובדים כי הם לזכ השמים" והביאור בזה, כי
הכוכב המשרת הממונה על המזל, נקרא כעל המזל, כגון שחתי על גדי ועלה, ולדק על קשת ודגים, ומאדים
לטלה ועקרב, והשמש לאריה לכדו, ונוגה לשור, ומאזנים וכוכב לתאומים וכתולה, והלכנה לסרטן לכדו ועיקר
משפט המזלות תלוי בכעל הלומח וככעל העשירי והוא בית העשירי : (יג) כי אפילו הכנים שלך לא יהיה בהם

קרני אור

א) וע"ז כתב הרד"א, ואינו כן, כי השכר שזכר בכלן
לא גמלא ביעוד האבות עיי"ש, ועיין ברמב"ן
ובהכו"ק מה שביארו בזה : [ב] ומשומך לזכר ולנקבה
באין אלפים אבוס בר (משלי יו, ד) וכלן מוסב אל
הנקבות, ולד"ק נקראו כן השורים לפי שהם הנקמות
הביתיות שמלמדים ומחנכים אותם בסבל עול ובמלמד
לעבודה הארומה: [ג] ור"ן גמלא פי', והספן בעשתרות

מקורי רש"י

א) תנחומא א' א', תנחומא ב' א' : ב) תה' כ"ב י"ג :
ג) ברא' י"ד ס' : ד) סולין פ"ד ב', ילקוט תמ"ס, פס"ז:
הקלות, ואת המשפטים תשמעון ג"כ, והרמב"ן כתב לפי רש"י אולי מזהיר במשפטים קלים כדיני מסונות שלא
יבזו אותם : ג) אין כוונתו כאשר הבינוהו. מבאריו להורות שהוי"ו הוא סימן להפך, כי מי לא ידע זאת? אך דבריו
נמשכים

בנחת יהודה

א) לפי שיש בני אדם שאינן חוששין בקצת מצות שהן
קלות בעיניהן ודשין אותן בעקב, ולפי זה צריך לפרש
שהפסוק מדבר בשני דברים, והיה עקב תשמעון מצות
רש"י אולי מזהיר במשפטים קלים כדיני מסונות שלא
יבזו אותם : ג) אין כוונתו כאשר הבינוהו. מבאריו להורות שהוי"ו הוא סימן להפך, כי מי לא ידע זאת? אך דבריו
נמשכים

הַאֲדָמָה אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע לְאִבְתֶּיךָ
 לָתֵת לָךְ: י בָּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל־
 הָעַמִּים לֹא־יִהְיֶה בְּךָ עֶקֶר וְעֶקְרָה
 וּבְבִהְמֶתְךָ: טו וְהִסִּיר יְהוָה מִמֶּךָ
 כָּל־חֲלֵי וְכָל־מַדּוּי מִצָּרִים הָרָעִים
 אֲשֶׁר יָדַעְתָּ לֹא יִשְׁיִמֶם בְּךָ וְנִתְּנָם
 בְּכָל־שְׁנָאֶיךָ: טז וְאָכַלְתָּ אֶת־כָּל־
 הָעַמִּים אֲשֶׁר יִהְוֶה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ
 לֹא־תַחֹם עֵינֶיךָ עֲלֵיהֶם וְלֹא תַעֲבֹד
 אֶת־אֱלֹהֵיהֶם כִּי־מוֹקֵשׁ הוּא לָךְ: ס
 י כִּי תֹאמַר בְּלִבְּךָ רַבִּים הַגּוֹיִם
 הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָּה אוֹכֵל לְהוֹרִישָׁם:
 יח לֹא תִירָא מֵהֶם זָכֹר תִּזְכֹּר אֶת

לַמֶּתָן לָךְ: י בָּרוּךְ תִּהְיֶה
 מִכָּל עַמֻּמִּיָּא לֹא יְהִי בְּךָ
 עֶקֶר וְעֶקְרָא וּבְבִיחֵיךָ:
 טו וְיַעֲדִי יי מִנְּךָ כָּל
 מַרְעִין וְכָל מִכְתָּשֵׁי
 מִצָּרִים בִּישִׂיא דִּי יָדַעְתָּ
 לֹא יִשְׁנֹנֵן בְּךָ וְיִתְּנֹנֵן
 בְּכָל שְׁנָאֶיךָ: טז וְתִגְמַר
 ית כָּל עַמֻּמִּיָּא דִּי יי
 אֶלְהֶיךָ יִהְיֶה לָּךְ לֹא
 תַחֹם עֵינֶיךָ עֲלֵיהוֹן וְלֹא
 תִפְלַח ית לַעֲוֹתָהוֹן אֲרִי
 דְתִקְלָא הוּא לָּךְ: יי דִּילְמָא
 תִימַר בְּלִבְּךָ סְגִיאוֹן
 עַמֻּמִּיָּא הָאֲלֵין מִנִּי אֶכְדִּין
 אֲכַוֵּל לְתַרְכוּתָהוֹן: יח לֹא
 תִדַּחַל סְגִהוֹן סָד פֶּר
 תִדְכַּד ית דִּי עֶבֶד יי
 אֶלְהֶיךָ לְפִרְעָה וְלִכְדִּי
 רִשִׁי

אבן עזרא

ועוד תהיה בריא מכל מין חולי ידוע השת
 כפנה העולם (יד), וכל מדוי ישויו חוץ
 המנהג (יד) [ד]: טז ואכלת. מצוה הוא
 לבלותם באוכל לחם (טו) [ה] והעד לא תחום
 עינך (טו): כי מוקש הוא לך. כל אחד

שמעשרות את בעליהן (ג): (יד) עקר .
 שאינו מוליד (ד): (יז) כי תאמר בלבבך .
 על כרחך לשון דלמא הוא שמא תאמר
 בלבבך מפני שהם רבים לא אוכל
 להורישם אל תאמר כן (ה): (יח) לא
 תירא מהם. ולא יתכן לפרשו באחת משאר

קרני אור

לאך סנקצות בלבד, ולבעל ולעשירות (שופ' ב יג) כלמים
 היו בצורת העשירות, וכתיב בעל אס למקרא, שעשירות
 סימס שקוץ צדונים בצורת רמל, ולכבוד האליל נקראת
 סעיר עשירות: [ד] וסג"א פי, מולס הוא הנופל למשכב,
 ואין כואב לו שום אבר פרטי, כי תגבורת המחלה
 תפשטה בכל סאיצרים, ומדוע הוא אשקן לו כאב באחד
 מאיבריו וכשאר בריאים: [ה] עיין ברד"א מס שהאריך
 לבאר הטעם שכינה את ההשקתה בלשון אכילה:

מנחת יהודה

נמשכים למעלה שבאר, כי והיה עקב פי אם תשמעון
 אף כצות קלות, וא"כ תוראת הוי"ו אך במשמעו לחבר

יהל אור
 עקר שאינו מוליד: (יד) ואמר בהם לשון הסרה
 שיסירם השם מהם, מפני שכל אדם מעותד עליהם כפי
 מנהג הסבע: (יד) שאינם רגילים לבוא כ"כ על כל
 אדם: (טו) תכלה אותם, ותאכלם פלהם, כלשון כי
 לחמו הם (במד' יד ט) והושאל אכילה לכליון, כי
 האכילה היא כליון המאכל: (טז) כי כרהמנות הטפשים
 יאבד כל משפט (רמב"ן):

מקורי רש"י

(ה) עיין גיטין ל', א', פס"ו:

ולחפך, יען עם הוי"ו ההופך, יש גם בצד תוראת הקשור (המעטר): (ג) שלשה דברים נקראים בכתובים עשירות
 ואלו הן התרים, והצאן, ועבודה זרה, התרים, הוא מה שהוכיר (לעיל א' ד') כי כשם שהיה עוג מלך הבשן גבור גדול
 ותסון הוא כאלונים, כן היה מקום שבתו חוק בהרים הגבוהים, והוא עשירות קרנים שהוכיר הכתוב (כרא' י"ד ה')
 הצאן, הוא מה שכתוב כאן, עשירות צאנך, כי עדרי הצאן נקראין עשירות, ע"ש שמעשרות את בעליהן בצמר
 ותלב וכולדות, ע"ז, הוא שכתוב (שופ' י' ו') ויעבדו את הבעלים ואת העשירות, כי היתה ע"ז עשניה בצורת צאן: (ד) וכב.
 האשה

אונקלוס

דברים ז עקב

כד 67

אֲשֶׁר-עָשָׂה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָרְעֹה
 וְלְכָל-מִצְרַיִם: יֵט הַמַּסֹּת הַגְּדֹלֹת
 אֲשֶׁר-רָאוּ עֵינֶיךָ וְהָאֵתָת וְהַמִּפְתִּים
 וְהַיָּד הַחֲזָקָה וְהַזְרֹעַ הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר
 הוֹצֵאתָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּן-יַעֲשֶׂה
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְכָל-הָעַמִּים אֲשֶׁר-
 אַתָּה יֵרָא מִפְּנֵיהֶם: כ וְגַם אֶת-
 הַצִּרְעָה יִשְׁלַח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּם
 עַד-אֲבֹד הַנְּשֹׂאִים וְהַנְּסֹתָיִם
 מִפְּנֶיךָ: כא לֹא תַעְרוֹץ מִפְּנֵיהֶם כִּי-
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבְּךָ אֵל גְּדוֹל
 וְנוֹרָא: כב וְנָשַׁל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת-
 הַגּוֹיִם הָאֵל מִפְּנֶיךָ מֵעַט מֵעַט לֹא
 תֹכַל כִּלְתָם מֵהָר פֶּן תִּרְבֶּה עֲלֶיךָ

סְצָרִים: יט נִסִּין רַב־בֵּין
 דִּי חֲזָאָה עֵינְךָ וְאַתְיָא
 וְסוּפְתִיָא וַיְדָא תְקַפְתָּא
 וְדָר עָא מְרַמָּא דִּי
 אֶפְקֵי יֵי אֶלְהֵיךָ כִּן יַעֲבֹד
 יֵי אֶלְהֵיךָ לְכָל עַמֻּמֵּיָא דִּי
 אַתָּ דַּחַל מְקַדְמִיהוֹן:
 כ וְאַף יֵת עַרְשִׁיתָא יִגְרִי
 יֵי אֶלְהֵיךָ בְּהוֹן עַד
 דִּי בְדוֹן דְּאַשְׁתְּאָרוּ
 וְדַאטְמָרוּ מְקַדְמָךָ: כא לָא
 תִּתְבַר מְקַדְמִיהוֹן אֲרִי
 יֵי אֶלְהֵיךָ שְׂכַנְתָּה בִּינְךָ
 אֶלְהָא רַבָּא וְדַחִיָּא:
 כב וַיִּתְרַךְ יֵי אֶלְהֵיךָ יֵת
 עַמֻּמֵּיָא הָאֵלִין מְקַדְמָךָ
 זַעַר זַעַר לָא תְפוּל
 לְשַׁצִּיזְתָּהוֹן בְּפָרִי ע
 דִּילְמָא תִּסְגִּי עֲקָךָ חַיִּית

אבן עזרא

רש"י

מהס ה): (יט) המסות. נסיונות ו): והאתת. כבן ויהי לנחש ז) והיו לדם צינשת ח): והמפתים. המכות המופלאות ו): והיד. החזקה. זה הדבר ז): והזרוע הנטויה. זה המרצ של מכת בכורות ח ט): (כ) הצרעה.

מין שרץ העוף י) שהיתה זורקת בהם מרה ומסרסתן ומסמאה את עיניהם בכל מקום שהיו נסמרים שם ט): (כב) פן תרבה עליך חיות השדה והלא אם עושין רלונו של מקום אין מתיראין

יהל אור

(יז) כי באמרו אלהיהם ל"ר ו"הוא" ל"י, ויפרש שמוסב על כל אחד מאלהיהם: (יח) וכן פי' הח' ז"ל (שמות כג כה) פיין באורי שם: (יט) וזהו שסמך בכחוכ, כי ה' אלהיך בקרבך: (כ) וכן כתב הח' ז"ל

מקורי רש"י

ז) פיין לעיל ד' ל"ד צמ' רש"י: ז) שמות ד' ג': ח) שם שם ט': ט) סמרי' סוף שלם: י) סוטה ל"ו ח' מדרש אגדה, פס"ז:

סח' שפי' כאן בקצרה: ו) עיין רש"י לעיל ד' ל"ד: ז) כש"כ, חנה יד ה' דויה במקנך (שמות ט' ג'): ח) שהכה השם בו הבכורים: ט) ורא' מין זכוב ומפיל ארם ומסמא עיניהם, וכל אותם אורבים שהיו טפטינים עצמם בכערות כדו

מאלהיהם (יז): כ הצרעה. חולי בנוף סגורת צרעת (יח): כא לא תערוץ מפניהם. רק תערוץ מהשם שהוא אל גדול ונורא (יט), אמר הנאון כי פן תרבה עליך סימן לזמן שינצחום, ואין צורך (כ), וכבר פירשתיו (כא):

מין שרץ העוף י) שהיתה זורקת בהם מרה ומסרסתן ומסמאה את עיניהם בכל מקום שהיו נסמרים שם ט): (כב) פן תרבה עליך חיות השדה והלא אם עושין רלונו של מקום אין מתיראין

מנחת יהודה

האשה שאינה יולדת נקראת עקרה, ואפשר שנקראו כן, לפי שנעקר בו דבר שאינו מוציא הזרע כמשפס, וכן האשה נעקר בה דבר שאינה יכולה לקבל הזרע כמשפס (רד"ק): ט) עיין רש"י גיטין צ', א' ד"ה "כי" שם ביאר בארוכה חנה יד ה' דויה במקנך (שמות ט' ג'): ח) שהכה השם בו הבכורים: ט) ורא' מין זכוב ומפיל ארם ומסמא עיניהם, וכל אותם אורבים שהיו טפטינים עצמם בכערות כדו

חֵית הַשָּׂדֶה: כג וּנְתַנֶּם יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 לְפָנֶיךָ וְהָמָּם מְהוּמָה גְדֹלָה עַד
 הַשָּׂמַדִּים: כד וּנְתַן מַלְכֵיהֶם בְּיָדְךָ
 וְהֵאבִדְתָּ אֶת־שֵׁמֶם מִתַּחַת
 הַשָּׁמַיִם לֹא־יִתְיַצֵּב אִישׁ בְּפָנֶיךָ עַד
 הַשָּׂמַדִּים אֲתָם: כה פְּסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם
 תִּשְׂרַפּוּן בְּאֵשׁ לֹא־תִחַמַד כֶּסֶף
 וְזָהָב עֲלֵיהֶם וְלָקַחְתָּ לָךְ פֶּן תִּוְקַשׁ
 בּוֹ כִּי תוֹעֵבֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא:
 כו וְלֹא־תָבִיא תוֹעֵבָה אֶל־בֵּיתְךָ
 וְהָיִיתָ חָרֵם כָּמֹהוּ שִׁקָּץ | תִּשְׁקָצְנוּ
 וְתַעֲבֹ | תִּתְעַבְּנוּ כִּי־חָרֵם הוּא: פ
 ח א כָּל־הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מֵצִוְךָ

בְּרָא: כג וַיִּמְסְרֵנוּן יי
 אֱלֹהֶיךָ קִדְמָךְ וַיִּשְׁגְּשֵׁנוּן
 שְׁנַיִשׁ רַב עַד דִּישִׁי צְנוּן:
 כד וַיִּמְסַר מַלְכֵיהוּן בְּיָדְךָ
 וְתוֹבַד יְת שְׁמֵהוּן מִתַּחַת
 שְׁמַיָא לֹא יִתְעַד אִנְשׁ
 מִקִּדְמָךְ עַד דְּתִשְׁיָצִי
 יְתֵהוּן: כה צְלָמֵי טַעֲנֵתְהוּן
 הַוּוֹקְדוּן בְּנוֹרָא לֹא תִחַמַד
 כֶּסֶפָא וְזָהָבָא דִּי עֲלֵיהוּן
 וְתַסַּב לָךְ דִּילְמָא תִּתְקַל
 בָּהּ אֲרִי טְרַחְקָא דִּי
 אֱלֹהֶיךָ הוּא: כו וְלֹא תִעַל
 דְּמִרְחָק לְבֵיתְךָ וְתִהִי
 חָרָמָא כְּנִתְהָ שִׁקָּצָא
 תִּשְׁקָצְנָה וְרַחְקָא
 תִּרְחַקְנָה אֲרִי חָרָמָא
 הוּא: ז א כָּל תִּפְקִדְתָּא דִּי
 אָנָּא מִפְּקִדְךָ יוֹמָא דִּין
 תִּשְׂרוּן לְמַעַבְד בְּדִיל

אבן עזרא

רש"י

כד השמידך. שם הפעל (כג), ואם הוא בחורק (כג) יתכן היות כפואו, השאיר לו שריד (בסר' כא לה) (כג*), והעד אותם שהוא הפעול (כד): כה כסף וזהב עליהם. שעליהם (כה) [ז], או סמוך תקח לעזבם (כו) [ז]: תוקש. הו"ו תחת יו"ד יקושתני לך (ירמ' ג כד) (כז): א כל המצוה. השעם אם רציתם שלש אופיות (ז): (ח) כל המצוה. כפשוטו (א).

מן החיה (יא) שנאמר וחית השדה השלמה לך (יב) חלא גלוי היה לפניו שעתידין לחטוא: (כג) והמם. נקוד קמץ. כולו לפי שאין מ"ס אחרונה מן היסוד והרי הוא כמו והם אותם (י) חבל והמם גלגל. עגלתו (יג) כולו יסוד (יא) לפיכך חליו קמץ וחליו פתח כשאר פעל של ומ"א (א) חס התחלת במלוא גמור אותה.

קרני אור

יהל אור

[ז] וכתב"ן כתב שיסר "אשר" לא תממוד כסף וזכב אשר עליהם, וכוא נויי ע"ו, וע"ז כתב הרד"א ואינו נכון, שאמר שאמר העכו"ם אסור כל תשמישים, והכווין עליהם: [ז] ועל הפי' הזו כתב הרד"א שהוא יותר נכון מכל הפירושים:

(כג) מקור: (כג) והמקור מבנין הפעיל ראוי להיות כפת"ח ובהיר"ק, ויבאר חף שהוא בחיר"ק איננו פועל יולא: (כג*) מקור: (כד) ובהכרח יהיה כ"ף השמידך כנוי הפועל, והשמיד שם הפעל או מקור: (כה) ויחסר שי"ן: (כו) ויהיה מלת עליהם בעבורם, ישרפו על כל פנים, אעפ"י שיתנו האומות כסף וזהב בעדם כדי שיניחום לפי שזה יהיה לו למוקש: (כו) כי שרשו יקש:

מנחת יהודה

מקורי רש"י

כדי להרוג, היתה הצרעה נכנסת לשם ומכה אותם בעיניהם, והם מתים: (י) כי ההיכה טבעלי עלומי העי"ן, ומבנין הקל, והמ"ם לסימן הפעולים רבים נסתרים והם אותם, דוגמת שמו, שָׁמַם: (יא) על שקל סבב, (דו"ה): (יג) כגון אסר, ושייך לומר עליה כל, כאילו אמר כל המצוות:

(יא) עיין ספרי: (יב) חיוב ה' כ"ג: (יג) ישע' כ"ח כ"ס: (א) תנחומא ח' ג': ב"ז ואם תוסיף עליו ס"ם הכינוי האמר כי אלהים הַטְּמָם אסר, שטר, נזר: (א) פי' כי שם המצוה הוא מין, ושייך לומר עליה כל, כאילו אמר כל המצוות:

הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת לְמַעַן
 תִּחְיֶינָה וּרְבִיתֶם וּבֵאתֶם וַיִּרְשֶׁתֶם
 אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־נִשְׁבַּע יְהוָה
 לְאֲבֹתֵיכֶם: ב וּזְכַרְתָּ אֶת־כָּל־
 הַדְרֹךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 זֶה אַרְבַּעִים שָׁנָה בַּמִּדְבָּר לְמַעַן
 עֲנִיתְךָ לְנִסֹּתֶיךָ לְדַעַת אֶת־אֲשֶׁר
 בְּלִבְּךָ הִתְשַׁמֵּר מִצְוֹתַי אִם־לֹא:
 ג וַיַּעֲנֶךָ וַיִּרְעִיבְךָ וַיֹּאכְלֶךָ אֶת־הַמָּן
 אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּ וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ לְמַעַן הוֹדִיעֶךָ
 כִּי־לֹא עָלִי הִלָּחֶם לְבַדּוֹ יְחִיהֶה אָדָם כִּי־עַל־כָּל־מוֹצֵא

דְּתִיחוּן וְתִסְגֹּן וְתִיתוּן
 וְתִירְתוּן יֵת אֲרַעֵא דִי
 קַיִים יִי לְאַבְהָתְכוּן:
 ב וְתִדְבַר יֵת כָּל אֲרַחֵא
 דִי וּדְבַרְךָ יִי אֶלְהֶךָ דְּנִין
 אַרְבַּעִין שָׁנִין בַּמִּדְבָּרָא
 בְּדִיל לְעֵינֹתְךָ לְנִסִּיּוֹתְךָ
 לְמַדַּע יֵת דִי בְּלִפְנֵי
 הַתַּמַּר פְּקוּדוֹהֵי אִם לֹא:
 ג וַיַּעֲנֶךָ וַאֲכַפְּנֶךָ וַאֲכַלְךָ
 יֵת מָנָא דִי לֹא יָדַעְתָּ
 וְלֹא יָדְעוּן אֲבֹתֶיךָ
 בְּדִיל לְאֹדְעוֹתְךָ אֲדִי
 לֹא עַל לַחְמָא בְּלַחֲוֹדוֹהֵי

מִצְוֹתֶיךָ

אבן עזרא

רש"י

לשמור המצות למען תחיו זכרו את הדרך (א) (ב):
 ב למען ענותך לנסותך לדעת. פירשתיו (ג):
 ג ויענך. בדרך (ג): וירעיבך. קודם בא
 המן (ד), או במן בעצמו (ה), בעבור שהיה
 קל על לבם (ו), וזה לא יתכן (ז) ויתכן
 מתאוות אחרות (ח): ידעון. בנו"ן (ט), וכן
 צקון לחש (ישעיה כו טז) (י), גם ויחננו
 בעבר ארנון (שופ' יא יח) (יא): הודיעך.
 כמו מה שגזר (יג), כמו
 "הדבר יצא מפי המלך" (אסתר ז ח) והטעם כי על הלחם לבדו לא יחיה האדם רק
 הכח (יד), או עם הכח הבא מהעליונים במצות השם (טו) [ב] וזה פירוש מוצא פי
 ה' (טז), והער שלא אכלתם לחם זחיותם (יז):

שאינה נקראת המלצה אלא על שם הגומרה
 שנאמר ואת עלמות יוסף אשר העלו בני
 ישראל ממצרים קברו בשכם (ב) והלא משה
 לבדו נתעסק בהם להעלותם אלא לפי שלא
 הספיק לגומרה וגמרה ישראל נקראת על
 שם: (ג) התישמור מצותיו. שלא תנסהו ולא
 שם הפעל: הלחם. שאדם תדיר בו (יב): מוצא פי ה'.
 כמו מה שגזר (יג), כמו
 "הדבר יצא מפי המלך" (אסתר ז ח) והטעם כי על הלחם לבדו לא יחיה האדם רק
 הכח (יד), או עם הכח הבא מהעליונים במצות השם (טו) [ב] וזה פירוש מוצא פי
 ה' (טז), והער שלא אכלתם לחם זחיותם (יז):

קרני אור

יהל אור

[א] אם יאמר לך יצרך לחמוד כסף וזהב שעליהם, בטח
 ביוצרך וזכרת את כל הדרך אשר הוליכך ולא
 הוצרכת לכסף וזהב (מזקוני): [ב] וכן חז"ל חין לך כל
 עשב ועשב מלמטה שאין לו מול מלמעלה, מכה אומרו
 וחומר לו גדל, שנאמר הידעת מקות שמים, חס תשים
 משטרו בארץ (חייב לם לג), ואומרו כח המלמית, יש לו
 כח אחר ממוכה, ואומרו כח אחר, יש לו כח גבורה מפל

(א) וכמו שיבאר: (ב) צרמית (כב ח): (ג) כלכחך
 במדבר ארבעים שנה: (ד) וכן פי' הרמב"ן,
 וירעיבך מההלה, וכמו שאמר, להמית את כל הקהל
 הזה ברעב (שמות טז ג): (ה) אפילו באכלס המן:
 (ו) וכמו שאמרו, ונפשו קנה בלחם הקלקל (במד'
 כה ה) עיין ביאורי שם: (ז) לקרוא רעבון: (ח) ולא
 הזכירם כאן: (ט) והנו"ן נוספת: (י) כמו ילקו,
 וצא בחסרון הפ"א והנו"ן נוספת: (יא) הנו"ן נוספת:
 בו לבדו: (יג) מה שגזר בחמתו: (יד) פי' כח הזן שהוא נפש המאכל: (טו) והוא כח הזן וחזיריו,
 שהם המושך והמהזיק והמעכל והדוחה, ואם תבטל אחד מאלו הכחות לא יועיל הלהם ולא יחיה האדם:
 (טז) פי' על הכח הנגזר מפי עליון: (יז) וכן פי' רש"י, שבה הכתוב להודיע שאין עיקר החיות פמוון

מקורי רש"י

(ב) יהושע כ"ד ל"ב:

דברים ה עקב

אונקלוס

פִּי־יְהוָה יְהִי הַאֲדָם: ד שְׁמִלַּתְךָ
 לֹא בִלְתָה מֵעֲלֶיךָ וְרַגְלֶךָ לֹא בִצְקָה
 זֶה אַרְבַּעִים שָׁנָה: ה וַיִּדְעַת עִם־
 לִבְבְּךָ כִּי כֹאֲשֶׁר יִיסַר אִישׁ אֶת־
 בְּנוֹ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרֶךָ: ו וְשָׁמַרְתָּ
 אֶת־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת
 בְּדַרְכָיו וּלְיִרְאָה אֹתוֹ: ז כִּי יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ מִבִּיאֶךָ אֶל־אֶרֶץ טוֹבָה
 אֶרֶץ נַחְלֵי מַיִם עֵינַת וְתַהֲמַת
 יֵצְאִים בִּבְקָעָה וּבְהָר: ח אֶרֶץ חֲטָה
 וְשַׁעֲרָה וְגֶפֶן וְתַאֲנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ
 זֵית שָׁמֶן וְדָבָשׁ: ט אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא

מִתְקִים אֲנִישָׂא אֲדִי עַל
 כָּל אַפְקוֹת מִימְרָא דִּי
 יתְקִים אֲנִישָׂא: י כְּסוּתְךָ
 לֹא אֲבִי־אֵת מִנְךָ וּמִסְעֶךָ
 לֹא יִחַפוּ דִּנְן אַרְבַּעִין
 שָׁנִין: יא וְתַדַּע עִם לִבְךָ
 אֲדִי כְּמֵא דִּי מֵאַלְף נִבְרָא
 ית בְּרָה יי אֱלֹהֶיךָ מֵאַלְף
 לָךְ: יב וְתַסַּר ית פְּקוּדֵי־אֵי
 דִּי אֱלֹהֶיךָ לְמַהֵךְ בְּאַרְחֵן
 דְּתַקְנֵן קְדְמוּהֵי וְלְמַדְחֵי
 יתֵה: יג אֲדִי יי אֱלֹהֶיךָ
 מֵעֶדְךָ לְאַרְעָא טַבְתָּא
 אֲרַעָא נִגְדָא נַחְלֵין דְּמִיין
 מְבוּעֵי עֵינֵין וְתַהוּמֵין
 נִפְקִין בְּבִקְעֵן וּבְמַדְיֵין:
 ח אֲרַעָא חֲטִין וּמְעַרִין
 וְגוֹפְנִין וְתַאֲנִין וְרִמּוֹנִין
 אֲרַעָא דְּזִיתָהָא עֲבָדִין
 מְשַׁחָא וְהִיא עֲבָדָא
 דְּבָשׁ: ט אֲרַעָא דִּי לֹא

רש"י

אבן עזרא

תהרהר אחריו (ז) שמלתך לא בלתי.
 ענני כבוד הו' שפין בכסותם ומגהלים אותם ז*)
 כמין כלים מגהלים ג) ואף קטניהם כמו
 שהיו גדלים היה גדל לבושן עמהם כלבוש
 הזה של חומט שגדל עמו ג): לא בצקה.
 לא נפחה כצלק כדרך הולכי יתף שרגליהם
 נפוחות ג*): (ח) זית שמן. זיתים העושים

ד שמלתך. יש אומרים דרך אות (יח)
 ואחרים אומרים כי הוציאו מלבושים רבים
 מסצרים (יע), ויתכן שאין בתולדת הסן
 להוליד זיעה (כ) [ג]: לא בצקה. סגורת,
 ויאפו את הבצק (שמות יב לט), כי מנהג
 רגל האורח שהלך רגלי דרך רב שינפחו
 רגליו, ויתכן שנתן להם השם כח או הוליכם
 אט (כא): ה וידעת עם לבבך. שידע
 באסונת לבו שהוא העיקר (כב), ובעבור
 שתשמע אל האלוה הסיסר אותך ואם
 שכרך שיביאך אל הארץ הטובה: ח ארץ

קדני אור

הרעיבך (כג) ליסרך ויענך בדרך בצמא.
 חטה. הזכיר המולידים הדם (כד): ודבש.
 יהל אור

הבא. מסכה אחר סבה כענין הלחם שאנו אוכלין
 שהאמצעים רבו בו, אלא שפיקר החיות צמזון הכת
 המחקרב אל הסכה העליונה שהוא כח הכחות כולן,
 לא אכלו לחם וחיו: (יח) וזה היה נס
 בלין להתמדת הלבישה בדרך הטבע, וכן פי' רב"ח:
 (כא) ודעת אונקלוס ניוכ"ע בזה שלא נתקלקלו האנעלים
 להרעיבך: (כד) כי אלו השבטה מינים מולידים בטבעם

עליו, שכוף מעמידו ומקיימו, וכן מכה לכה עד הסכה
 סככות כח סככות בלן וגובה על כל גבוהים,
 כל מי (רב"ח): [ג] והרמב"ן
 שהרי ישראל כל מ' שנה במדבר לא אכלו לחם וחיו: (יח) וזה היה נס
 כי הנגדים הם בלין להתמדת הלבישה בדרך הטבע, וכן פי' רב"ח:
 להם לכל העת: (כ) ע"כ לא בלו: (כא) ודעת אונקלוס ניוכ"ע בזה שלא נתקלקלו האנעלים
 הוא העיקר: (כג) ובד"ק, להרעיבך: (כד) כי אלו השבטה מינים מולידים בטבעם

מנחת יהודה

מקורי רש"י

ב) וקאי אדלעיל, דלכך עינה אותם לדעת החשבור
 מצותיו אם לא: ז*) נידחק ענינו כיבים וליבונו ג) ובפסי'
 דר"כ בשלח דף צ"א א', חלוון הזה כל מה שהוא גדל גרתיקו גדל עמו, ועיין ערוך ערך חלוון ג' בשם פסיקהא
 זאת, והוא מין חומס: ג*) לפי שלא הלכתם יחפין מעולם, כי נעלך לא בלתי, ולא חסרו לכם מעלים, וכן ת"א =
 רל

במסכנת תאכל-בה לחם לא-
 תחסר כל בה ארץ אשר אבניה
 ברזל ומהרריה תחלב נחשת:
 ואכלת ושבעת וברכת את-יהוה
 אלהיך על-הארץ הטבה אשר
 נתן-לך: שני י' אהשמר לך פן-תשכח
 את-יהוה אלהיך לבלתי שמר
 מצותיו ומשפטיו וחקתיו אשר
 אנכי מצוה היום: יב פן-תאכל
 ושבעת ובתים טובים תבנה
 וישבת: יג ובקרה וצאנה ירבין
 וכסף וזהב ירבה-לך וכל אשר-לך
 ירבה: יד ורם לבבך ושכחת את-
 יהוה אלהיך המוציאך מארץ
 מצרים מבית עבדים: טו המוליךך
 במדבר הגדל והנורא נחש ושרף
 ועקרב וצמאון אשר אין-מים

בעצורין תיכול בה
 לחמא לא תחסר כל
 מדעם בה ארעא די
 אבניה פרה ז' א
 ומטורה תפסול נחשא:
 ותיכול ותשבע ותברך
 ית י' אלהיך על ארעא
 טב תא די הב לך:
 י" אסתמר לך דילמא
 תתנשי ית דחלתא די
 אלהיך בדיל דלא למיך
 פקודיה ודינו הי
 וקיסוהי די אנא מפקדך
 יומא דין: י" דילמא
 תיכול ותשבע ובתין
 שפירין תבני ותיתב:
 י" ותורה וענה יסגון
 וכספא וזהבא יסגא לך
 וכל די לך יסגא: י" וירם
 לך ותנשי ית דחלתא
 די אלהיך די אפקך
 מארעא דמצרים מבית
 עבדותא: טו דבךך
 פסדךך רבא ודחילא
 אתר חיון קין ועקרבין
 ובית צחונא אתר די
 לית מיא דאפק לך מיא
 טטגרא תקי פא:

אבן עזרא

ותשכח הענוי והרעב והצמא שהיה לך
 במדבר ואף על פי כן השם כלכל אותך (ל):
 טו במדבר. מושך עצמו ואחר עמו, וכן
 הוא במדבר הגדול שהוא ארוך ורחב והנורא.
 שהוא מדבר שרף (לא) [ד]: החלמיש.

קרני אור

השיג ע"ז וכתב, אס תכסה הקורה בשמלה חדשה בארבעים
 בנה תכלה, אעפ"י שאין בה זיעה, אף כי אנוש רימה,
 אך הכל במעשה סוכ: [ד] עיין נתה"ש מה שסעור ע"ז:
 השיג ע"ז וכתב, אס תכסה הקורה בשמלה חדשה בארבעים
 בנה תכלה, אעפ"י שאין בה זיעה, אף כי אנוש רימה,
 אך הכל במעשה סוכ: [ד] עיין נתה"ש מה שסעור ע"ז:
 ה' ו'ל, כי מסכן כמו דל: (כח) היו"ד שאחר הבי"ת, כי שרשו "רבה": (כט) דעתו ששרש עשיה
 אעפ"י שהוא כתוב בה"א שרשו עשיה, והביא ראיות ממלות חסיו בו (למטה לב לו) גם חסיה נפשי (תה'
 נו ב) ע"כ היו"ד במלת עשיתי, בניתי, קניתי, שרש, ואין כן דעת ה' ז"ל: (ל) הגלוה סכה
 להשכיח העיקר, כי מתוך השפע ורבויו השלוה לבו של אדם מחגאה (רב"ח): (נא) שהוא מדכר נחש:

פירשתיו (כה): ט במסכנת. בדלות ועניות (כו)
 וכן ילד מסכן וחכם (קהלת ד יג) (כו):
 יג ירבין. היו"ד תחת ה"א (כס), ואין זה
 דעת רבי משה הכהן הפסרדי (כט): יד ורם
 לבבך. ותשכח כי עבד היית בשפלות לב,
 יהל אור

דס, לפי שהם חמים ולהים: (כה) ויקרא. (ז יא),
 והוא דבש תמרים: (כו) וכן פי' הרשב"ס, כלומר
 לא תאכל פת הריבה כדרך עני ומסכן: (כו) ופי' שם
 ה' ו'ל, כי מסכן כמו דל: (כח) היו"ד שאחר הבי"ת,
 כי שרשו "רבה": (כט) דעתו ששרש עשיה
 אעפ"י שהוא כתוב בה"א שרשו עשיה, והביא ראיות
 ממלות חסיו בו (למטה לב לו) גם חסיה נפשי (תה'
 נו ב) ע"כ היו"ד במלת עשיתי, בניתי, קניתי, שרש,
 ואין כן דעת ה' ז"ל: (ל) הגלוה סכה להשכיח העיקר,
 כי מתוך השפע ורבויו השלוה לבו של אדם מחגאה
 (רב"ח): (נא) שהוא מדכר נחש:

המוציא לך מים מצור החלמיש:
 הוציא לך מים מצור החלמיש:
 המצא לך מן במדבר אשר לא
 ידעון אבותיך למען ענתך ולמען
 נסתך להיטבך באחרייתך:
 ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי
 עשה לי את החיל הזה: וזכרת
 את יהוה אלהיך כי הוא הנתן לך
 נח לעשות חיל למען הקים את
 בריתו אשר נשבע לאבותיך כיום
 הזה: פ יש והיה אם שכח תשכח
 את יהוה אלהיך והלכת אחרי
 אלהים אחרים ועבדתם
 והשתחווית להם העדתיכם היום
 כי אבד תאבדון: כ פגוים אשר
 יהוה מאבד מפניכם פן תאבדון
 עקב לא תשמעון בקול יהוה
 אלהיכם: פ ט א שמע ישראל את
 הירדן קבא לרשת גוים גדלים ועצמים ממך ערים

ט ד א ז כ ד ה ט נ א
 פ ס ד פ ר א ד י לא י ד ע ו נ
 א ב ה ה ת ה ד פ ד י ל ע נ י ו ת ה
 ז ב ד י ל ל נ ס י ו ת ה ד ל א ו ט ב א
 ל ה פ ס ו פ ה : י ו ת י מ ר
 ב ל פ ה ח י ל י ו ת ה ק ה י ד י
 ק נ ו ל י י ת נ כ ס י א ה א ל י נ :
 י ת ו ת ד פ ר י ת י א ל ה ה
 א ר י ה ו א י ה ב ל ה ע צ ה
 ל מ ק נ י ג כ ס י נ פ ד י ל
 ל ק י מ א י ת ק י מ א ד י
 ק י י ל א ב ה ה ת ה פ י ו מ א
 ה ד י נ : י ש ו י ה י א מ מ נ ש א ה
 ת נ ש י י ת ד ח ל ת א ד י
 א ל ה ה ו ת ה ה פ ת ר ט ע ו ת
 ע מ מ י א ו ת פ ל ח נ ו נ
 ו ת ס ג ו ד ל ה ו נ א ס ה ד י ת
 פ כ ו נ י ו מ א ד י נ א ר י מ י ב ד
 ת י ב ד ו נ : כ פ ע מ מ י א ד י י
 מ א ב י ד מ ק ד מ י כ ו נ פ נ
 ה י ב ד ו נ ח ל ה ד ל א
 ק ב ל ת ו נ פ מ י מ ר א ד י
 א ל ה כ ו נ : א ש מ ע י ש ר א ל
 א ת ע ב ר י ו מ א ד י נ י ת
 י ר ד נ א ל מ י ע ל ל מ י ר ת
 ע מ מ י נ ד ב ר ב י נ ו ת ק י פ י נ

אבן עזרא
 הצור התקיף (לג): יז החיל הזה. הסמון (לג), סמן (ד): (א) גדלים ועצמים ממך. אהה
 וכן ועזבו לאחרים חילם (תה' מט יא),
 והטעם יגיעם וכחם: יח וזכרת. הטעם אם עלה על לבבך לאמר כחי ועצם ידי זכור
 הנותן לך כח (לד): כ עקב. שבר באחרית לשוב או לרע (לה): א אתה עובר היום.
 יהל אור
 שרף: (לז) פי' מותו מין צור שהיא הלמיש: (לג) פי' הממון והרכוש: (לד) זכור תזכור כי השם הוא הנותן
 לך כח לעשות חיל: (לה) כי למעלה (ו יב) יאמר "עקב תשמעון" ויבאר השכר, וכאן יאמר, עקב
 לא תשמעון, ויבאר העונש:

מנחת יהודה

ר"ל שהסמיכות הזה הוא להוראת היחס שבין המעשה וסגדרת אותה, וזית שטן, וזית העושה שטן, וכן עץ פרי,
 לעושהו, ולעולם התיבה השניה מנבלת הראשונה עץ העושה פרי, והשכר שטן זית, שטן היוצא פן הוית,
 פרי 8 5

גְּדֹלַת וּבְצֻרַת בְּשָׁמַיִם: בַּעַם־גְּדֹלַת
 יָרֵם בְּנֵי עֲנָקִים אֲשֶׁר אֶתָּה יָדַעְתָּ
 וְאֶתָּה שָׁמַעְתָּ מִי יִתְיַצֵּב לְפָנַי בְּנֵי
 עֲנָק: גִּידַעְתָּ הַיּוֹם כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 הוּא הָעֹבֵר לְפָנֶיךָ אִישׁ אֹכְלָה הוּא
 יִשְׁמִידֵם וְהוּא יִכְנִיעֵם לְפָנֶיךָ
 וְהוֹרֵשְׁתֶּם וְהֶאֱבַדְתֶּם מֵהָר כַּאֲשֶׁר
 דִּבֶּר יְהוָה לְךָ: שְׁלִישִׁי אֵל־תֹּאמַר
 בְּלִבְבְּךָ בְּהִרְדֹּף יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲתֶם
 מִלְּפָנֶיךָ לֵאמֹר בְּצַד־קַתִּי הֵבִיאֵנִי
 יְהוָה לְרֵשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת
 וּבְרֵשַׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה יְהוָה
 מוֹרִישֵׁם מִפְּנֶיךָ: הֵן לֹא בְצַד־קַתֶּךָ
 וּבִישׁוֹר לְבַבְּךָ אֶתָּה בָּא לְרֵשֶׁת אֶת־
 אֶרֶץ כְּנָעַן כִּי בְרֵשַׁעְתָּ אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישֵׁם מִפְּנֶיךָ וְלִמְעַן
 הִקִּים אֶת־הַדְּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה

מִן־קִרְיֹון וּבְרִבְיֹון וּבְרִיבְיֹון
 עַד צִית שְׁמִיא: בַּעַם רַב
 וְהִקִּיף בְּנֵי גִבְרִיא דִּי אֶת
 יָדְעִית וְאֶת שְׁמַעְתָּ מִן
 יִטְלֵי לְמִיקָם קָדָם בְּנֵי
 גִבְרִיא: גִּידַעְתָּ יוֹמָא דִּין
 אֲדִי יִי אֶלְהֵךָ הוּא יַעֲבֵר
 קִדְמָךָ סִימְרָה אִשָּׁא
 אֹכְלָה הוּא יִשְׁעֲנֹן וְהוּא
 יִתְרֵב בְּנֵי וְיִן קִדְמָךָ
 וְתִתְרַבְּנֹן וְתִוְבַדְנֹן
 בְּפִרְיֵשׁ פְּטָא דִּי מְלִילֵי יִי
 לְךָ: הֵן לֹא תִימַר בְּלִבְבְּךָ
 בְּדִיתְבְּרֵךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
 יִתְהוֹן מִקְדָּמְךָ לְמִימַר
 בְּזִכְוֹתֵי אֲעֲלֵנִי לְמִירַת
 יִת אֶרְעָא הַדָּא וּבְחֹבֵי
 עַמְמֵיא הָאֲלִין יִי מִתְרַךְ
 לְהוֹן מִקְדָּמְךָ: הֵן לֹא
 בְּזִכְוֹתְךָ וּבְקִשְׁיֹוֹת לְבַבְּךָ
 אֶת עֲלִיל לְמִירַת יִת
 אֶרְעֹון אֲדִי בְחֹבֵי
 עַמְמֵיא הָאֲלִין יִי אֶלְהֵךָ
 מִתְרַבְּהוֹן מִקְדָּמְךָ וּבְדִיל
 לְאַקְמָא יִת פְּתִנְמָא דִּי
 קִיִּים לְאַתְרֵךָ
 לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק

אבן עזרא

עלום והם עלומים ממך (א) : (ד) אל בזמן הזה (ה) , או טעמו חשוב כי אתה עובר
 תאמר בלבבך. לדקתי ורשעת העובדי היום (ב) : ג אש אוכלה . במהירות (ג) , על
 כוכבים גרמו (ז) : (ה) לא בצדקתך אתה בא לרשת כי ברשעת וגו'. כתי כי

רש"י

עלום והם עלומים ממך (א) : (ד) אל בזמן הזה (ה) , או טעמו חשוב כי אתה עובר
 תאמר בלבבך. לדקתי ורשעת העובדי היום (ב) : ג אש אוכלה . במהירות (ג) , על
 כוכבים גרמו (ז) : (ה) לא בצדקתך אתה בא לרשת כי ברשעת וגו'. כתי כי

יהל אור

(א) כי מלת "יום" נופלת בעניינים רבים, וכאן באורו (ב) משה יאמר להם שיחשבו כאלו הוא פתה היום :
 על "הזמן" כי הירדן עברו בימי יהושע : (ג) ופי' באש אוכלה, עיין (למעלה ד כד) ומנהג

מקורי רש"י

פ' נופת : (א) ספרי :

מנחת יהודה

פרי עץ, פרי היוצא מן העץ (רו"ה) והרד"ק בשרש זית
 כתב, ארץ זית שמן, פי' עצי זית שעושים שמן, כי יש
 (א) רש"י ז"ל יבאר מה שכתוב סמך, והלא
 לכן פי' כי אתה עצום מכל האומות, ואף
 הם עצומים סמך (דבק טוב) : (ב) פי' אל תאמר ששניתם ביהוד גרמו לי לרשת ארצם :
 ויבאר

לא בתיך לאברהם ליצחק וליעקב:
 וידעת כי לא בצדקתך יהוה
 אלהיך נתן לך את הארץ הטובה
 הזאת קרשתה כי עם קשה ערף
 אתה: וזכר אל-תשכח את אשר-
 הקצפת את יהוה אלהיך במדבר
 למן-היום אשר-יצאת מארץ
 מצרים עד-באכם עד-המקום הזה
 ממרים הייתם עם יהוה: ובהרב
 הקצפתם את יהוה ויתאנף יהוה
 בכם להשמיד אתכם: ט בעלתי
 הורה לקחת לוחת האבנים לוחת
 הברית אשר-כרת יהוה עמכם
 ואשב בהר ארבעים יום וארבעים
 לילה לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי: ויתן
 יהוה אלי את-שני לוחת האבנים כתבים
 באצבע אלהים ועליהם ככל-הדברים

וליעקב: ו ותדע ארי
 לא בזכותך יי אלהי יתב
 לך ית ארעא שבתא הדא
 למידתה ארי עם קשי
 קדל את: והו דכיר לא
 תנשי ית די ארנזתא
 קדם יי אלהך במדברא
 למן יומא די נפקתא
 מארעא דמצרים עד
 מיתכון עד אתרא הדין
 מסרבין הויתון קדם יי:
 ה ובהרב ארנזתון קדם
 יי והוה רנו מן קדם יי
 פכון לשיצאה יתכון:
 ט במסקי לטורא למסב
 לוחי אבניא לוחי קימא
 די גזר יי עמכון ויתבית
 בטורא ארבעין ימסין
 וארבעין לילון לחמא לא
 אכלתי ומים לא
 אשתיתי: ויתב יי די ית
 תרין לוחי אבניא פתיבין
 באצבעא דיי ועליהון

ויתן
 יהוה אלי את-שני לוחת האבנים כתבים
 באצבע אלהים ועליהם ככל-הדברים

אבן עזרא

כן אמר מהר (7): ז במדבר. אחר שנמסעו סחורב (ה): לסדר למן היום נוסף (ו), וכן רבים: י באצבע. מפורש (ז):

יהל אור

מה שהקליפו במדבר אחר שנסעו מארוב, וכן יבאר להם מה שהיה כחורב: (ז) ו"ל מן היום": (ח) כשמות

מקורי רשי

(ב) מגילת כ"א ב' : ג) מנחומא ח' י' : (ג) ויבאר הכתוב אלא רשעתם בלבד, ועיין רמב"ן שהעיר ע"ז, וכתב, ויש על השואל לשאול, שהרי אמר כי טאהבת ה' אתכם, והנה הם אהובים למעלה, והשם לא יאהב רק את הפוכים, וא"כ גם בצדקתם ירשו ארץ, והתשובה, כי שם ידבר עם ישראל בכללם וכאן יוכיח הדור הרוא, שהיו מסורים את ה' מפני היותם במדבר: (ד) פ"ל מלת ואשב האמור כאן ביאורו עכבה, כי במקום אחר כתוב ואנכי עמדתי בהר (לפסח י' י"א): עיין

אונקלוס

דברים ט עקב לח 75

אֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה עִמָּכֶם בְּהַר מִתְנָה
הָאֵשׁ בַּיּוֹם הַקֶּהֱלָל: י וַיְהִי מִקֶּץ
אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה נָתַן
יְהוָה אֵלַי אֶת־שְׁנֵי לִחְתֵּי הָאֲבָנִים
לְלִחוֹת הַבְּרִית: יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי
קוּם רֵד מִהַר מֹזֶה כִּי שָׁחַת עִמָּךְ
אֲשֶׁר הוֹצֵאת מִמִּצְרַיִם סָרוּ מִהַר
מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוִּיתָם עֲשׂוּ לָהֶם
מִסְכָּה: יג וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר
רְאִיתִי אֶת־הָעַם הַזֶּה וְהִנֵּה עִם־
קָשָׁה־עֲרֹף הוּא: יד הֲרַף מִמֶּנִּי
וְאַשְׁמִידֵם וְאַמְתָּה אֶת־שִׁמְךָ
מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם וְאַעֲשֶׂה אוֹתָךְ לְגוֹי־
עֲצוּם וְרַב מִמֶּנּוּ: טו וְאַפֵּן וְאֵרַד מִן־
הַהָר וְהִקְהַל בְּעֵר בְּאֵשׁ וּשְׁנֵי לִחוֹת
הַבְּרִית עַל שְׁתֵּי יָדַי: טז וְאֵרָא וְהִנֵּה
חֹטְאֵתֶם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם עֲשִׂיתֶם
לָכֶם עֵגֶל מִסְכָּה סָרְתֶם מִהַר מִן־
הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה אֶתְכֶם:
יז וְאַתְּפֹשׁ בְּשְׁנֵי הַלְּחָתִים וְאַשְׁלַכְּם
מֵעַל שְׁתֵּי יָדַי וְאַשְׁבַּרְם לְעֵינֵיכֶם:

בְּכָל פְּתַח־מַיָּא דִּי מְלִיךָ יי
עִם כּוֹן בְּטוֹרָא מְנוּ
אַשְׁתָּא בְּיוֹמָא דְקֶהֱלָא:
י א וְהָיָה מִסֹּף אַרְבָּעִין
ימִסִּין וְאַרְבָּעִין לַיְלָתוֹן יִהְיֶה
י וַיִּתְּתֵן תְּרִין לִחוֹתֵי אֲבָנִיָּא
לִחוֹתֵי קִימָא: יב וַיֹּאמֶר יי
לִי קוּם חֲזוּת בְּפָרִיעַ מִפָּא
אַרִי חֲבִיב עִמָּךְ דִּי
אַפְקֵתָא מִמִּצְרַיִם סָרוּ
בְּפָרִיעַ מִן אֶרְחָא דִּי
פְקֻדְתַּנּוֹן עֲבָדוּ לְהוֹן
מִתְכָּא: יג וַיֹּאמֶר יי לִי
לְמִימַר גְּלִי קְדָמִי תַעֲמָא
הָדִין וְהָאֵם קָשִׁי קְדִי
הוּא: יד אֲנַח בְּעוֹתְךָ
מִקְדָּמִי וְאַשְׁצִנּוֹן וְאַמְתִּי
י ת שְׁמַהוֹן מִתַּחַת שְׁמַיָּא
וְאַעֲבֹד יְתָךְ לְעַם תְּקִיף
וּסְגִי מִנְהוֹן: טו וְאַתְּפִנִיתִי
וְנַחֲתִית מִן טוֹרָא וְטוֹרָא
בְּעֵר בְּאַשְׁתָּא וְתִרִין
לִחוֹתֵי קִימָא עַל תְּרִיתִין
י זִי: טז וְחֲזוּתִי וְהָא חֲבִתּוֹן
קְדָם יי אֶלְהֵכוֹן עֲבָדְתּוֹן
לְכוֹן עֵגֶל מִתְכָּא סְטִיתּוֹן
בְּפָרִיעַ מִן אֶרְחָא דִּי
פְקִיד יי יִתְכוֹן: יז וְאַחַדִּית
בְּתִרִין לִחוֹתֵי וְרִמִּיתַנּוֹן
ס עַל תְּרִין יָדַי
זַתְּבִרְתַּנּוֹן לְעֵינֵיכוֹן:

אבן עזרא

י א מקץ. סוף או תחלת ארבעים (ס), והנה הראה כי ביום שנתנו הלוחות למשה נעשה
יהל אור
(לא יח): (ח) יבאר מלת "מקץ" יש מקץ שהוא תחלה, ויש מקץ שהוא מסוף, עיין פי' סח' ז"ל (במד' יב
11 5

דברים ט עהב

אונקלוס

יח ואתנפל לפני יהוה כראשנה
 ארבעים יום וארבעים לילה לחם
 לא אכלתי ומים לא שתיתי על
 כל--הפאתכם אשר הטאתם
 לעשות הרע בעיני יהוה להכעיסו:
 יט כי יגרתני מפני האף והחמה אשר
 קנצף יהוה עליכם להשמיד אתכם
 וישמע יהוה אלי גם בפעם ההוא:
 כ ובאהרן התאנף יהוה מאד
 להשמידו ואתפלל גם בעד אהרן

יח ואשתמחית קדם יי
 כ קדמיתא ארבעין
 ימסין וארבעין לילון
 לחמא לא אכלית ומיא
 לא אשתיתי על כל
 חוביכון די חבתון
 למעבד דביש קדם יי
 לארנזא קדמוהי: יט ארי
 דחלית סקדם רנזא
 וחמטא די רנזו יי עליכון
 לשצאה יתכון וקביי יי
 צלותי אף בזמנא תהיא:
 כ ועל אהרן יהוה רנזו
 מן קדם יי לחדא
 לשציותה וצלית אף על
 אהרן בעדנא תהיא:

רשי

אבן עזרא

(יח) ואתנפל לפני ה' כראשונה ארבעים יום. שנאמר ועתה חטא אל ה' חולי חכפרה ד' בלותה עלייה נתעכבתי ארבעים יום נמלאו כלים בכ"ט באב ה' שהוא עלה צי"ח בתמוז ה' זו ציוס נתרלה הקדוש ברוך הוא לישראל ו) ואמר למשה פסל לך שני לוחות ו) עשה עוד מ' יום נמלאו כלים ציוס הכפורים זו ציוס נתרלה הקב"ה לישראל בשמחה ואמר לו למשה סלחתי כדברך ו) לכך הוקבע למחילה ולסליחה ו) ומנין שנתרלה ברלון שלם שנאמר בארבעים של לוחות אחרונות ואנכי עמדתי בהר כימים הראשונים ה) מה הראשונים ברלון חף האחרונים ברלון חמור מעתה אמלעיים היו בכעס ה) : (כ) ובאהרן התאנף ה'. לפי ששמע לכס : להשמידו. זה כלוי בניס ה*) וכן הוא חומר ואשמיד פרו ממעל ט) : ואתפלל גם בעד אהרן. והועילה תפילתי לכפר מחלה ומתו

הענל ט) [א] : יח ואתנפל. זהו שאמר ועתה אעלה אל ה' (שמות לב ל) (י) : ושעם ואתנפל. על פניו ארצה (יא) : יט גם בפעם ההוא. כי כבר התפלל בעדם בהיותם על הים, והעד מה תצעק אלי (שמות יד טו), ועוד, ויצעק אל ה' ויורהו ה' עץ (שם טו כה) (יב) :

יהל אור

קרני אור

[א] וזתו שאמר ישעיה ע"ה (ישעיה יו יא) ציוס נענך כה), כי לכל דבר יש שני קלוות : (ט) כי כשהזכיר למעלה ויתן ה' אלי, לא פי' באיזה יום, על כן חזר ופירש כאן מקץ ארבעים יום : (י) פי' מ"ט ואתנפל כאן, זה הוא מה שפי' שם, ועתה חטא וגו' : (יא) שהיה נופל לפניו ארצה : (יב) וכן פי' הרשב"ם,

[א] וזתו שאמר ישעיה ע"ה (ישעיה יו יא) ציוס נענך כה), כי לכל דבר יש שני קלוות : (ט) כי כשהזכיר למעלה ויתן ה' אלי, לא פי' באיזה יום, על כן חזר ופירש כאן מקץ ארבעים יום : (י) פי' מ"ט ואתנפל כאן, זה הוא מה שפי' שם, ועתה חטא וגו' : (יא) שהיה נופל לפניו ארצה : (יב) וכן פי' הרשב"ם,

מקורי רשי

בנחת יהודה

פ) עיין רשי (שמות י"ח י"ג, ל"ג י"א) : ו) לתת לוחות שניות : ז) ובפר"א סוף פ' ט"ו, אמר משה לפניו סלח נא לעונותיהם של ישראל על כעשה העגל, ואלו אמר משה סלח נא לעונותיהם של ישראל עד סוף כל הדורות, הלא עושה כן לפי שהיתה שעת רצון, וכן הוא אומר בעת רצון עניתך (ישעי' ס"ח ח') (דמיניה שמעינן דעת רצון סלחא היא עיין יבמות ע"ב א', ברכות ח' א', הגר"ל) אלא אמר סלח נא לעונותיהם של ישראל על כעשה העגל, אמר הקב"ה הרי כדברך עשיתי, שנאמר ייאמר ה' סלחתי כדברך (במד' י"ד כ') עכ"ל ועיין ביאור הגר"ל שם, שיתמה שמקרא זה דסלחתי כדברך במרגלים כתיב (במד' י"ד כ') ולא בעגל, ומצא בשיסה מקובצת לב"ק, בשם תוס' שאנץ, ר"ל שבשעת מרגלים אמר אל הקב"ה סלחתי כדברך ביוח"כ שהוא יום סליחה, כמ"ש, כי ביום הזה יכפר ונו', והיינו נמי דכתיב אחרי שילוח המרגלים וכאשר נשאתה לעם הזה מצצרים ועד הגה, בלוטר ביות"כ של אשתקד בלוחות אחרונות, שאז למדו י"ג מדות : (ח) ועיין רשי (למטה י' י') : (ח) שביקש להרוג את כל בניו :

פ) עיין רשי (שמות י"ח י"ג, ל"ג י"א) : ו) לתת לוחות שניות : ז) ובפר"א סוף פ' ט"ו, אמר משה לפניו סלח נא לעונותיהם של ישראל על כעשה העגל, ואלו אמר משה סלח נא לעונותיהם של ישראל עד סוף כל הדורות, הלא עושה כן לפי שהיתה שעת רצון, וכן הוא אומר בעת רצון עניתך (ישעי' ס"ח ח') (דמיניה שמעינן דעת רצון סלחא היא עיין יבמות ע"ב א', ברכות ח' א', הגר"ל) אלא אמר סלח נא לעונותיהם של ישראל על כעשה העגל, אמר הקב"ה הרי כדברך עשיתי, שנאמר ייאמר ה' סלחתי כדברך (במד' י"ד כ') עכ"ל ועיין ביאור הגר"ל שם, שיתמה שמקרא זה דסלחתי כדברך במרגלים כתיב (במד' י"ד כ') ולא בעגל, ומצא בשיסה מקובצת לב"ק, בשם תוס' שאנץ, ר"ל שבשעת מרגלים אמר אל הקב"ה סלחתי כדברך ביוח"כ שהוא יום סליחה, כמ"ש, כי ביום הזה יכפר ונו', והיינו נמי דכתיב אחרי שילוח המרגלים וכאשר נשאתה לעם הזה מצצרים ועד הגה, בלוטר ביות"כ של אשתקד בלוחות אחרונות, שאז למדו י"ג מדות : (ח) ועיין רשי (למטה י' י') : (ח) שביקש להרוג את כל בניו :

אונקלוס

דברים ט עקב

ט 77

בַּעַת הַהוּא: כֹּא וְאֶת־חַטָּאתְכֶם
 אֲשֶׁר־עֲשִׂיתֶם אֶת־הָעֵגֶל לְקַחְתִּי
 וְאֲשֶׁר־אָתוּ וּבֵאֵשׁ וְאָכַת אֹתוֹ
 טָחוֹן הַיֵּטֵב עַד אֲשֶׁר־דָּק לְעֹפֶר
 וְאֲשַׁךְ אֶת־עֶפְרוֹ אֶל־הַנַּחַל הַיָּרֵד
 מִן־הַהָר: כֹּב וּבַתְּבַעֲרָה וּבְמִסָּה
 וּבְקִבְרֵת הַתְּאוּה מִקְצָפִים הֵייתֶם
 אֶת־יְהוָה: כֹּג וּבְשִׁלַּח יְהוָה אֶתְכֶם
 מִקִּדְשׁ בְּרַנֵּעַ לֵאמֹר עֲלוּ וּרְשׁוּ

כֹּא וְיָת חוֹבְתְכוֹן דִּי
 עֲבַדְתוֹן יָת עֵגֶלָא נְסִבִית
 וְאוֹקְדִית יָתָּה בְּנוֹרָא
 וְשָׁפִית יָתָּה בְּשֹׁאֲפִינָא
 יָאוֹת־עַד דִּי הָוֵה דְקִיק
 לְעֵפְרָא וּרְמַת יָת עֵפְרָה
 לְנַחְלָא דְנַחַת סַן טוֹרָא:
 כֹּב וּבַדְלָקְתָּא וּבְנִסְתָּא
 וּבְקִבְרֵי דְמִשְׁאֲלֵי מְרַגְזִין
 הָוִיתוֹן קָדָם יי: כֹּג וּכְד
 שְׁלַח יי יְתְכוֹן מְרַקָם
 גִּי אָה לְמִי מְר סָקוֹ

אבן עזרא

רש"י

שנים ונשאלו השנים (ט) י: (כא) טחון. כא ואת חטאתכם. נקרא העגל חטאת (יג), לשון הוזה (י) כמו הלך וכלות. מולאכ"ט על בן הוסיף לבאר ואמר את העגל (יד): ואכתי. לעפר דק בעפר הארץ (טו) [ב]:

כב ובתבערה. יתכן להיותו שם מקום ולא חנו שם כי אם יום אחר על כן לא הזכירום (טז) באלה מסעי והוא אחד משלשים מסעים שנמסעו מהר סיני עד קברות התאוה כאשר פירשתי (יז), ושעם לחבר תבערה עם מסה (יח), כי היו העם מתאוננים כמו סנמים לשם (יט), והזכיר תבערה קודם מסה (כ), כי במסה לא אירע להם כלום (כא), ויש אומרים כי בא עמלק בעבור שנסו השם (כב), ועל כן (כג) הזכיר בעירת אש השם בהם (כד), וזנוב עמלק (כה), ומכת המתאווים (כו), הזכיר בתחלה הקשה (כז), ויש אומרים כי תבערה היא מסה (כח), כמו מראש שניר וחרמון (שור ד ח) (כט), והנכון מה שפירשתי (ל): כג לא האמנתם. בלב (לא), ולא שמעתם במעשה (לב) ושב לבאר

קרני אור

יהל אור

מלמד שכמה פעמים התפלל עליהם: (יג) באמרו כאלן את העתהכס דעתו על העגל שנקרא חטאת: (יד) לכל נאמר שכיון לשארי חטאים: (טו) כתיבה דקה כפיין עתינה: (טז) וכד"ק "הזכירו" וכ"ה בטור עה"ת. (יז) כזמדכר (י לא): (יח) כי מסה "הוא (שמות יז ז) כשהיו זרפידים, ותבערה הוא (זמד' יא ג) אחר שנמסעו מהר סיני דרך ג' ימים. (יט) בתולנות, והזכיר להם. כי הייתם מקליפים את השם בניסיון אשר נסיתם אותו בתבערה, כאשר עשיתם פעם אחרת במסה ולא לקהתם מוסר: (כ) והמסה היה מקודם: (כא) ע"כ הזכיר מקודם תבערה, כי שם בערה בהם אש ה': (כב) וא"כ גם במסה אירע להם שבה עמלק, וא"כ היה לו להזכיר מסה קודם: (כג) וכד"ק ואס כן: (כד) ע"כ הזכיר תחלה תבערה, שבערה בהם אש ה' (זמד' יא ג): (כה) ואה"כ הזכיר מסה שבעבור שניסו את ה' בא עמלק וזנוב כך (למטה כה יח): (כו) ואה"כ הזכיר מכת המתאווים והוא קברות התאוה: (כז) ומה שלא הזכיר כסדר כפי המאורעים, כי הזכיר הקשה תחלה: (כח) והוא מקום אהד ונקרא בשני שמות: (כט) שהם מקום אחד, כמו שכתוב (לעיל ג ט) לידונים יקראו לחרמון שריון, והאמורי יקראו לו שניר, ונקרא בשני שמות: (ל) שהם שני מקומות: (לא) במנות הלז: (לב) במנות המעשה:

מנחת יהודה

מקורי רש"י

פס"ר פי' אחרי שז"ר פל"מ ד', ויק"ר פי' ח', (ט) וכ"ה (פס"ר ריש ש"ז) אמר ר' יהושע דסיבנין בשם ר"ל אין להשמידו. אלא עקירת בנים ובנות, שנאמר ואשטור פרוי במעל ושרשיו מתחת (עמוס ב' ט') וכיון שנתפלל משה עליו שנאמר ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההוא אמר לו הקב"ה הואיל שנתפללת עליו ביטלת חצי הנזירה ממנו: (י) ר"ל מקור: סאהלענד

אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לָכֶם
וּתְמַרוּ אֶת־פִּי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלֹא
הַאֲמַנְתֶּם לוֹ וְלֹא שָׁמַעְתֶּם בְּקוֹלוֹ׃
כִּי פֹמְרִים הֵייתֶם עִם־יְהוָה מִיּוֹם
דַּעַתִּי אֶתְכֶם׃ כִּי וּאֶתְנַפֵּל לְפָנַי
יְהוָה אֵת אַרְבַּעִים הַיּוֹם וְאֵת
אַרְבַּעִים הַלַּיְלָה אֲשֶׁר הִתְנַפַּלְתִּי
כִּי־אָמַר יְהוָה לְהַשְׁמִיד אֶתְכֶם׃
וְאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה וְאָמַר אֲדַנִּי
יְהוָה אֶל־תִּשְׁחַת עַמֶּךָ וְנַחֲלֶתְךָ
אֲשֶׁר פָּדִיתָ בְּגִדְלֶךָ אֲשֶׁר־הוּצֵאתָ
מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה׃ כִּי זָכַרְתִּי
לְעַבְדֶיךָ לְאַכְרֵהֶם לִיצְחָק וּלְיַעֲקֹב
אֶל־תִּפֶּן אֶל־קִשֵׁי הָעַם הַזֶּה וְאֶל־
רָשָׁעוֹ וְאֶל־חַטָּאתוֹ׃ כִּי פִן־יֹאמְרוּ
הָאָרֶץ אֲשֶׁר הוּצֵאתָנוּ מִשָּׁם מִבְּלִי
יַכְלֵת יְהוָה לְהַבִּיאָם אֶל־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־דִּבֶּר לָהֶם וּמִשְׁנֵאתוֹ אוֹתָם
הוּצִיאָם לְהַמְתֵּם בַּמִּדְבָּר׃ כִּי וְהָיָה
עַמֶּךָ וְנַחֲלֶתְךָ אֲשֶׁר הוּצֵאתָ בְּכַחֲךָ

ואחסינו ית ארעא די
יהבית לכוון וסדבתון על
גזרת סימרא דיי אלהכון
ולא הימנתון לה ולא
קבלתון קסימרה׃
כד ססרבין הויתון קדם
מזמא די דעית
תכון׃ כה ואשתפחית
קדם ית ארבעין
ימין וית ארבעין לילון
די אשתפחית ארי אמר
לשצאה יתכון׃
כד וצליתי קדם י ואמרית
אלהים לא תחפל
עמך ואחסנפך די
תקפא בתקפך די
אפקתא ממצרים בידא
תקיפא׃ כז אדבר
לעבדיך לא נר הם
ליצחק וליעקב לא
תתפני לקשיות עמא
הדין ולחוביהון
ולחטאיהון׃ כח דילמא
ימרון דירי ארעא די
אפקתא מתמן מדלית
יכלא דיי לאעלותהון
לארעא די מליך להון
ומדסני יתהון אפקטון
לקשלותהון במדברא׃
כט ואנון עמך ואחסנפך
די אפקתא בחיךך רפא
ובדרעך סרסמא׃

התפלה שהתפלל (לג) : כט עמך ונחלתך . בלעז (יא) : (כה) ואתנפל וגו' . אלו סן
בעבור אבותם (לד) : ושעם הם עמך . (לה) עלמס האמזרים למעלה וכפלן כאן לפי
ידוע כי הם עמך בעבור שהוצאתם בכחך שכתוב כאן סדר תפלתו (כז) שנאמר ה'
יהל אור
(לג) ואמר ואתפלל וגו' אל תשחת וגו' : (לד) ומפני חבותם קראם נחלה : (לה) מה שחזר ואמר והס עמך ונחלתך,
מנחת יהודה
(כ) מאהלענד : (כ) מדכתיב בה"א הידיעה משמע שהם אלו הנזכרים לעיל , אלא שכתבן כאן לחזכיר סדר תפלתו
רע"ב

אונקלוס

דברים ט י עקב

ז 79

הַגָּדֹל וּבִזְרָעֶךָ הַנְּטוּיָהּ : פ רביעי
 י אֲבֵעַת הַהוּא אָמַר יְהוָה אֵלַי פֶּסֶל־
 לָךְ שְׁנֵי־לוּחֹת אֲבָנִים כְּרֵאשֵׁנִים
 וְעַלֶּה אֵלַי הַהֲרָה וְעֲשִׂיתָ לָּךְ אֲרוֹן
 עֵץ : ב וּאֲכַתֵּב עַל־הַלּוּחֹת אֶת־
 הַדְּבָרִים אֲשֶׁר הָיוּ עַל־הַלּוּחֹת
 הַרְאֵשֵׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ וְשִׁמַּתָּם
 בְּאֲרוֹן : ג וְאֶעֱשֶׂה אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים

א בְּעֵדְנָא הֵהִיא אָמַר יי
 זי פֶּסֶל לָךְ תְּרִין לוּחֵי
 אֲבָנִיא פְּקֻדְמַאי וְסָק
 לְקֻדְמֵי לְמִזְרָא וְתַעֲבֹד
 לָךְ אֲרוֹנָא דְאֶעֱשֶׂה :
 ב וּאֲכַתֵּיב עַל לוּחֵיאֵת
 פְּתֻגְמֵיא דִי הָיוּ עַל
 לוּחֵיאֵ קֻדְמַאי דִּיתְבַּרְתָּא
 וְתִשְׁנֹנִן בְּאֲרוֹנָא :
 ג וְעַבְדִּית אֲרוֹנָא דְאֶעֱשִׂי
 שִׁטִּין וּפְסָלִית תְּרִין לוּחֵי

רשי

אבן עזרא

הגדול שהראית בעולם (לו) : א בעת ההיא.
 בארבעים היום הנזכרים (ח) : ארון עץ. אמרו
 המעתיקים ז"ל כי ארון אחר עשה משה
 בתחלה (ז), והערך ואעש ארון ואחר כך אמר
 ואפסול (ג), ואמר ואשים את הלווחות בארון
 אשר עשיתי (ד) ודעתם רחבה מדעתנו (ה),
 כי היה נראה לנו כי וישכון כבוד ה' (ו)
 דבק עם הכבוד שראו הזקנים (ז), ורא נדע
 מתי עלה משה (ח), כי היה נראה בדרך
 הפישט כי משה לא נתענה כי אם שמונים
 יום (ט) [א], כי פירוש אנכי עמדתי בהר
 כימים הראשונים הוא שנוי (י) והשעם כאשר
 עמדתי בהר אותם הארבעים יום שמע ה'
 אלי ואמר, לך למסע (למטה פ' יא), וזהו לך נחה את העם (יא) [ב], והנה יהיה
 ארון עץ בצווי (יב), והוא הארון שעשה בצלאל (יג) : ג ואעש ארון. בצווי (יד) ויהיה

אלהים אל תשחת עמך וגו' : (ח) בעת ההוא.
 לסוף מ' יום נתרצה לי ואמר לי פסל לך ואח"כ
 ועשית ארון ואני עשיתי ארון תחלה שכשאלתי
 זהלוחות בידי היכן אתנס (א) ולא זה הוא הארון
 שעשה בצלאל (ב) שהרי משכן לא נתעסקו בו עד
 לאחר יום הכפורים כי צרדתו מן ההר לזה
 להם על מלחמת המשכן וצלאל עשה משכן
 תחלה ואחר כך ארון וכלים (ג) נמלא זה
 ארון אחר היה וזהו שהיה יולא עמהם למלחמה
 ולוחות שעשה בצלאל לא ילא למלחמה אלא

קרני אור

יהל אור

[א] עיין הכו"ק שכתב, שמה שפי' הראש"ע בדרך
 הפשט, שמה לא נתנסה כ"ס שמונים יום,
 זה מסכים עם דברי פרד"ס וחז"ל, כי כן הוא העיקר :
 [ב] ובשמות (לד כח) מסכים לדעת חז"ל, וכתב רבי
 קשבו שמונים יום עמד משה בהר עד שנתן לו ה' את
 הלווחות (פי' והם ארבעים יום בלוחות הראשונות,
 וארבעים יום שהתנפל, ובהם כתב הלווחות השניות) ולא
 דברו נכונה, רק דברי הקדמונים ז"ל אמת, כמו שכבר
 הלך יאמר והלוחות בידי היכן אתנס : (ד) הלא יאמר בפירוש שהוא עלמו עשה את
 הארון : (ה) כן דעתם ז"ל (ירושלמי סוטה פ"ג, תוספתא סוטה פ"ו, ירושלמי שקלים פ"ו ה"א) :
 (ו) הכתוב (שמות כד טז) : (ז) וכן פי' שם הח' ז"ל, וישכון, וכבר שכן הכבוד, כי כן כתוב וירד
 ה' על הר סיני (שם יט כ) וראו הזקנים הכבוד, כמש"כ, ויראו את אלהי ישראל (שמות כד י) : (ח) כי
 לא נכתב בפירוש מתי היתה עלייתו : (ט) לא ק"כ : (י) הם ארבעים יום השניים הנזכרים בעת התנפלות
 זהתפלה (למעלה ט כה) : (יא) האמור שם (שמות לב לד) שהיו אחר מ' יום השניים : (יב) מה שאמר
 (למעלה פ' ג) ואעש ארון עצי שטים בצווי שליח לעשות : (יג) והיה רק ארון אחד : (יד) שליח לעשות :

אחר שאמר (למעלה פ' כו) אל תשחת עמך ונחלתך :
 (לו) פ"כ חזר פעם שנית :
 (א) למעלה (ט כה), בעת שהתנפל ובעת שהתפלל,
 ודעת הח' ז"ל, כי משה לא היה בהר
 כ"ס שמונים יום בשתי פעמים, לקבל לוחות הראשונות
 (לעיל ט י) והשניות קיבל בארבעים יום של תפלה :
 (ב) וכן כתב הח' ז"ל (שמות כה טז) וקדמונינו
 אמרו, כי אין זה הארון שעשה בצלאל ונכון הוא :
 (ג) וכן פי' רש"י, שכשאלתי והלוחות בידי היכן אתנס :
 (ה) כן דעתם ז"ל (ירושלמי סוטה פ"ג ה"ג, תוספתא סוטה פ"ו ה"א) :
 (ו) הכתוב (שמות כד טז) : (ז) וכן פי' שם הח' ז"ל, וישכון, וכבר שכן הכבוד, כי כן כתוב וירד
 ה' על הר סיני (שם יט כ) וראו הזקנים הכבוד, כמש"כ, ויראו את אלהי ישראל (שמות כד י) : (ח) כי
 לא נכתב בפירוש מתי היתה עלייתו : (ט) לא ק"כ : (י) הם ארבעים יום השניים הנזכרים בעת התנפלות
 זהתפלה (למעלה ט כה) : (יא) האמור שם (שמות לב לד) שהיו אחר מ' יום השניים : (יב) מה שאמר
 (למעלה פ' ג) ואעש ארון עצי שטים בצווי שליח לעשות : (יג) והיה רק ארון אחד : (יד) שליח לעשות :

מקורי רשי

(א) תנאמא ח' י', מדרש חגדה : (ב) עיין מנחת יסודם ובסדרש חגדה : (ג) עיין ברכות כ"ס ח', מכילתא בשלם
 מכילתא

וּפְסַלְשָׁנִי לְחַת אֲבָנִים כְּרֵאשִׁימִים
 וְאֶעַל הַהָרָה וְשָׁנִי הַלְּחַת בְּיָדִי:
 וַיִּכְתֹּב עַל־הַלְּחַת כַּמְּכַתֵּב
 הַרְאֵשׁוֹן אֶת עֲשֵׂרֶת הַדְּבָרִים אֲשֶׁר
 דִּבֶּר יְהוָה אֵלַיכֶם בְּהַר מְתוֹךְ הָאֵשׁ
 בְּיוֹם הַקָּהָל וַיִּתְּנֶם יְהוָה אֵלַי: הוֹאֵפֵן
 וְאֵרַד מִן־הַהָר וְאֶשֶׁם אֶת־הַלְּחַת
 בְּאַרְוֹן אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וַיְהִיו שְׁם
 כַּאֲשֶׁר צִוִּי יְהוָה: וַיְבַנֵּי יִשְׂרָאֵל
 נִסְעוּ מִבְּאֵרֶת בְּנֵי־יַעֲקֹב מוֹסְרָה שֵׁם

אֲבָנִיא פְּקַדְמָאֵי וּסְלָקִית
 לְטוֹרָא וְתָרִין לְוַחֲיָא
 בְּיָדִי: וַיִּכְתֹּב עַל לְוַחֲיָא
 כַּכְּתָבָא קְדָמָאָה יֵת
 עֲשָׂרָא פְּתֻמָּיָא דִּי מְלִיל
 יַי עִמְכוֹן בְּטוֹרָא סְגוּ
 אֲשֵׁתָא בְּיוֹמָא דְקָהָלָא
 וַיִּתְּבִנוּן יְיָ: הוֹאֵת פְּנִיתִי
 וְנִחַתִּית מִן טוֹרָא וְשִׁוִּיתִי
 יֵת לְוַחֲיָא בְּאַרְוֹנָא דִּי
 עֲבָדִית וְהוֹוִתְמֵן כְּמָא דִּי
 פְּקַדְנִי יְיָ: וַיְבַנֵּי יִשְׂרָאֵל
 נִסְעוּ מִבְּאֵרֹת בְּנֵי יַעֲקֹב
 לְמוֹסְרָה תְּמֵן מִית אֲהֶרֶן
 וְאֶתְקַבֵּר תְּמֵן וְשִׁמֵּשׁ
 אֶלְעֹזֵר בְּרֵה תַחֲוֹתוֹהִי:

אבן עזרא

רש"י

פי' ויקהל משה (טו) וכבר הקהיל משה (טו)
 וכבר הראיתוך רבים בן, וכל זה (יז) בעבור
 שאמר, ויהיו שם כאשר צוני ה' (למטה פ'
 ה) (יח) וזהו ונתת אל הארון את העדות (ט) [ג]
 גם יתכן להיות פירושו על, ועשית לך ארון
 עץ (לעיל פ' א) (כ), והקבלה תנצה (כא): וובני
 ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה. נכנס זה
 ותמלא שמונה מסעות ממוסרות להר ההר א*
 כשמת אהרן צהר ההר לסוף ארבעים שנה וגם חלקו ענני כבוד ירחם לכם ממלחמת
 מלך ערד ונתתם ראש לחזור למלרים וחזרתם לאחוריים שמונה מסעות עד בני יעקן ומשם

בימי עלי ונענשו עליו ונשבה א): (ו) ובני
 ישראל נסעו מבארות בני יעקן מוסרה.
 מה ענין זה לכאן ד) ועוד וכי מבארות בני
 יעקן נסעו למוסרה והלא ממוסרה באו לבני
 יעקן שנאמר ויסעו ממוסרות וגו' ה) ועוד
 שם מת אהרן והלא צהר ההר מת לא ומסוב
 ותמלא שמונה מסעות ממוסרות להר ההר א*
 כשמת אהרן צהר ההר לסוף ארבעים שנה וגם חלקו ענני כבוד ירחם לכם ממלחמת
 מלך ערד ונתתם ראש לחזור למלרים וחזרתם לאחוריים שמונה מסעות עד בני יעקן ומשם

קרני אור

יהל אור

וכרתי עי"ש עוד הראיות שהביא לדבריהם ו"ל:
 [ג] וכ"ס דעת רבנן (ירושלמי סוטה פ"ט ס"ג
 ירושלמי שקלים פ"ו ה"א, תוספתא סוטה פ"ו)
 כה (טו) והולכת לפי' הזה (לפרש שזה הארון שטעה כללאל ועליו אמר ואעש ארון): (יח) פי' שנשארו שם
 בתמידות ולא הסירו משם, ואם נאמר שהיו שני ארונות, הלא הסירו מארון זה לשמו בארון כללאל:
 (יט) וזהו מה שכתוב (שמות שס) ונתת אל הארון את העדות, וכן יאמר הח' ו"ל (שמות שס) והנה אם
 אמרנו כי יספר המעשה כאשר היה (ר"ל אם אמרנו כדעת הקדמונים, שמשה באמרנו, ואשים את הלוחות
 בארון אשר עשיתי מספר המעשה כאשר היה, שהוא עלמו עשאו ושם בו הלוחות קודם הקמת המשכן)
 אעפ"י שלא נדע טעם למה יזכיר זה, והנה מה נעשה בכתוב אח"כ, ויהיו שם כאשר לוי, וזה ללואת כי
 ידבר על הלוחות ששם משה בארון הכרית (פי' שטעה כללאל, ע"כ אמר ויהיו שם, כלומר שעמדו שם
 בקביעות) והם שם עד היום הזה (פי' שעמדו שם בהתמדה) וזה טעם ויהיו שם עד היום הזה (מ"א
 ח ה) (פי', הכתוב בשלמה שטעמו לעולם): (כ) והיו שני ארונות: (כא) עיין למעלה אות ה':

(טו) בשמות (לה א) שהקהילם וליוס על מלאכת המשכן
 והארון, ואח"כ ענין כללאל עשייתו ועבודתו:
 (טז) קודם הלוחות האחרונים: (יז) וכן יאמר (שמות
 כה טו) והולכת לפי' הזה (לפרש שזה הארון שטעה כללאל ועליו אמר ואעש ארון): (יח) פי' שנשארו שם
 בתמידות ולא הסירו משם, ואם נאמר שהיו שני ארונות, הלא הסירו מארון זה לשמו בארון כללאל:
 (יט) וזהו מה שכתוב (שמות שס) ונתת אל הארון את העדות, וכן יאמר הח' ו"ל (שמות שס) והנה אם
 אמרנו כי יספר המעשה כאשר היה (ר"ל אם אמרנו כדעת הקדמונים, שמשה באמרנו, ואשים את הלוחות
 בארון אשר עשיתי מספר המעשה כאשר היה, שהוא עלמו עשאו ושם בו הלוחות קודם הקמת המשכן)
 אעפ"י שלא נדע טעם למה יזכיר זה, והנה מה נעשה בכתוב אח"כ, ויהיו שם כאשר לוי, וזה ללואת כי
 ידבר על הלוחות ששם משה בארון הכרית (פי' שטעה כללאל, ע"כ אמר ויהיו שם, כלומר שעמדו שם
 בקביעות) והם שם עד היום הזה (פי' שעמדו שם בהתמדה) וזה טעם ויהיו שם עד היום הזה (מ"א
 ח ה) (פי', הכתוב בשלמה שטעמו לעולם): (כ) והיו שני ארונות: (כא) עיין למעלה אות ה':

מנחת יהודה

מקורי רש"י

(רע"ב): ה) כ"ה (ירושלמי סוטה פ"ח ה"ג, ירושלמי
 שקלים פ"ו ה"א, תוספתא סוטה פ"ז) והוא דעת ר' יהודה
 (בר אלעאי) בן לקיש ודעת רבנן שם שארון אחד היה,
 ופעם אחת יצא בימי עלי ונשבה, וכ"ה דעת הרמב"ן
 והרד"א, עיין (שמות כ"ה פ"ז) בפ"י הראב"ע ובכאורי

ד) מכללאל בשלם פ"ח, מנחמת ח' מקת י"ח, מנחמת
 ב' מקת פ"ב, ירושלמי סוטה סוף פ"א, יומא פ"א ס"א,
 פס"ו: ה) במד' ל"ג ל"א:
 שם, ובפ"י הראב"ע כאן: א"י עיין רש"י (במד' כ"א

מת אהרן ויקבר שם ויכהן אלעזר בנו תהתיו: משם נסעו הגדגדה

מתמן נטרו גנדגד ומן גנדגד יטבת ארעאנגדן

רשי

אבן עזרא

הפסוק במקום הזה (כג) בעבור שאמר ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא (כג), ואמר כי לא סת אהרן רק בשנת הארבעים (כד) והעד שבן פירושו (כה), שאמר בעת ההיא הבדיל ה' את שבט לוי וזה היה בהר סיני (כו), כאשר פירשתי בפרשת וידבר (כו), וקדמונינו אמרו שנסעו לאחור (כה) ומה נעשה במלת שם סת אהרן ויקבר שם (כט), ורב יצחק אבן גיאת ז"ל הספירי פי' שם כמו אז (ל), וכמוהו משם רועה (ברא' מט כד) (לא), ואין צורך, רק לפי דעתי כי מבארות בני יעקן איננו בני יעקן (לב), גם מוסרה איננו מוסרות (לג), רק קדש יקרא בארות בני יעקן (לד), ושם מדבר הר ההר מוסרה (לה), ורבים בן (לו) [ד], הלא תראה הכתוב אמר מדבר שור (לו), ובפסוק אחר מדבר איתם (לח): ז משם נסעו הגדגדה. איננו חור הגדגד (לט), רק הוא שם כלל צלמונה גם פונון ואיבות (מ), ויטבתה הוא המקום הנקרא באר כי בן כתוב, ומשם בארה (כמד' כא טז), וזה טעם ארץ נחלי סים (מא), כי בטיענותם ברו הגדיבים ויצאו המים (מב) וזה הפסוק שהוא, ומשם נסעו הגדגדה, דבק עם ויכהן אלעזר (מג) [ה], והנה פירשתי לך (מד) כי ישראל לא הקריבו זבחים אחר נסעם מהר סיני (מה), ויתכן שהקריבו בבואם אל צלמונה ופונון והיתה תחלת כהונת אלעזר בכהונה גדולה באותם המקומות בראש השנה (מו) ושמש במקום הנקרא באר ביום הכפורים והנה הפירוש בן ויכהן אלעזר כאשר נסעו אל מקום פלוני ולמה כהן אלעזר כי השם הבדיל בעת עבודת העגל את שבט הלוי לשאת את הארון לעמוד לפני השם (מז):

למוסרה שם נלחמו לכם בני לוי והרגו מכם ואתם מהם עד שהחזירו אתכם בדרך חזרתכם ומשם חזרתם הגדגדה הוא חר הגדגד ב: (ז) ומן הגדגדה וגו'. וצמוסרה עשיתם חבל כבד על מיתתו של אהרן סגרמה לכם זאת ונדטה לכם כאילו מת שם (ו) וסמך משה תוכחה זו לשבירת הלוחות (ז) לומר שקשה מיתתן של לדיקים לפני הקב"ה כיום שנשתכרו בו הלוחות ולהודיעך. שהוקשה לו מה שאמרו נתנה ראש ח) לפרוש ממנו כיום שעשו בו יעקן (לד), ושם מדבר הר ההר מוסרה (לה), ורבים בן (לו) [ד], הלא תראה הכתוב אמר מדבר שור (לו), ובפסוק אחר מדבר איתם (לח): ז משם נסעו הגדגדה. איננו חור הגדגד (לט), רק הוא שם כלל צלמונה גם פונון ואיבות (מ), ויטבתה הוא המקום הנקרא באר כי בן כתוב, ומשם בארה (כמד' כא טז), וזה טעם ארץ נחלי סים (מא), כי בטיענותם ברו הגדיבים ויצאו המים (מב) וזה הפסוק שהוא, ומשם נסעו הגדגדה, דבק עם ויכהן אלעזר (מג) [ה], והנה פירשתי לך (מד) כי ישראל לא הקריבו זבחים אחר נסעם מהר סיני (מה), ויתכן שהקריבו בבואם אל צלמונה ופונון והיתה תחלת כהונת אלעזר בכהונה גדולה באותם המקומות בראש השנה (מו) ושמש במקום הנקרא באר ביום הכפורים והנה הפירוש בן ויכהן אלעזר כאשר נסעו אל מקום פלוני ולמה כהן אלעזר כי השם הבדיל בעת עבודת העגל את שבט הלוי לשאת את הארון לעמוד לפני השם (מז):

קרני אור

יהל אור

ועיין מנחת יחוד (אות יג): [ד] וכ"ס ברבותינו בעלי התוס', לפי הפשט מוסרה אינו מוסרות דמסעי, ובארות בני יעקן אינו יעקן ובין בארות ומוסרה היה הר ההר, ושם מת אהרן, וה"פ דקרא ובני ישראל נסעו מבארות בני יעקן ללכה למוסרה ופגעו בהר ההר ושם מת אהרן: [ה] וע"ז כתב הרמב"ן ז"ל, וכל חלק דבריו רוח, כי אין יחכן בכל המקומות הרבים שיהיו כולם מקומות מדעים באותו זמן כנסעו מבארות בני יעקן שכלו שם ממוסרות כדכתיב במסעות, ויסעו ממוסרות ויחנו בבני יעקן, והלכו משם עד הר ההר שם מת אהרן ולא במעשה העגל: (כה) שלא הזכיר מיתת אהרן רק דרך אגב: (כו) בעלותו להתפלל על מעשה העגל, ואז הבדיל השם בני לוי שלא הטאו בו, והתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא: (כז) בצמדבר (ג ח): (כה) כ"ה (כדר עולם פ"ט) שחזרו להחזיקן ז' מסעות, ובירושלמי ובתוספתא וספרי ומדרש, שמוגה מסעות, וכן פי' רש"י כאן, וכצמדבר (כו יג), ועיין מנחת יהודה שם: (כט) דמשמע במוסרה מת, והכתוב אומר בהר ההר מת: (ל) פי' אז כשחזרו: (לא) ופי' אז באותו זמן: (לב) הכתובה בפ' מסעי: (לג) שצפ' מסעי: (לד) והיא עיר קדש, ואיננה קדש ברנע: (לה) פי' מוסרה הוא צמדבר שנקרא הר ההר, וכשיאמר כאן ויסעו מבארות בני יעקן מוסרה היא הר ההר, ולפ"ז לא נצטרך לפרש שחזרו להחזיקם: (לו) במקומות רבים מצינו כן שמשנה שמותם: (לז) בשמות (טו כב), ויסע משה את ישראל מים סוף ויאלו אל מדבר שור: (לח) בצמדבר (לג ה), וילכו דרך שלשת ימים צמדבר איתם, וכן פי' הר"ם ז"ל בשמות שם, מדבר שור הוא מדבר איתם, ויש לו שני שמות: (לט) שצפ' מסעי (צמד' לג לג): (מ) הכתוב בפ' מסעי: (מא) הכתוב כאן: (מב) כמו שפורש בצמדבר (כא יח): (מג) כי שם ציטבתה כהן אלעזר בכהונה גדולה והקריב קרבנות: (מד) בשמות (כט מב): (מה) וא"כ כמה כהן? (מו) והקריבו שם קרבנות: (מז) וכן פי' הרמב"ן, כי שנט הלוי נכדל

(כג) פסוק זה ושלחוריו אין ענינם כאן, ויבאר מה שכתובים כאן: (כג) שלא יאמרו שם מת מה הועילה הפילתו: (כד) וכן פי' הרשב"ס, וכי תאמרו לי איה אומר ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא בתחלת הארבעים, והלא אנו יודעים שאהרן מת, וא"כ מה הועילה תפלתך? אמר להם משה לא בתחלת הארבעים מת במעשה העגל, אלא בסוף הארבעים מת בהר ההר באותו זמן כנסעו מבארות בני יעקן שכלו שם ממוסרות כדכתיב במסעות, ויסעו ממוסרות ויחנו בבני יעקן, והלכו משם עד הר ההר שם מת אהרן ולא במעשה העגל: (כה) שלא הזכיר מיתת אהרן רק דרך אגב: (כו) בעלותו להתפלל על מעשה העגל, ואז הבדיל השם בני לוי שלא הטאו בו, והתפלל גם בעד אהרן בעת ההיא: (כז) בצמדבר (ג ח): (כה) כ"ה (כדר עולם פ"ט) שחזרו להחזיקן ז' מסעות, ובירושלמי ובתוספתא וספרי ומדרש, שמוגה מסעות, וכן פי' רש"י כאן, וכצמדבר (כו יג), ועיין מנחת יהודה שם: (כט) דמשמע במוסרה מת, והכתוב אומר בהר ההר מת: (ל) פי' אז כשחזרו: (לא) ופי' אז באותו זמן: (לב) הכתובה בפ' מסעי: (לג) שצפ' מסעי: (לד) והיא עיר קדש, ואיננה קדש ברנע: (לה) פי' מוסרה הוא צמדבר שנקרא הר ההר, וכשיאמר כאן ויסעו מבארות בני יעקן מוסרה היא הר ההר, ולפ"ז לא נצטרך לפרש שחזרו להחזיקם: (לו) במקומות רבים מצינו כן שמשנה שמותם: (לז) בשמות (טו כב), ויסע משה את ישראל מים סוף ויאלו אל מדבר שור: (לח) בצמדבר (לג ה), וילכו דרך שלשת ימים צמדבר איתם, וכן פי' הר"ם ז"ל בשמות שם, מדבר שור הוא מדבר איתם, ויש לו שני שמות: (לט) שצפ' מסעי (צמד' לג לג): (מ) הכתוב בפ' מסעי: (מא) הכתוב כאן: (מב) כמו שפורש בצמדבר (כא יח): (מג) כי שם ציטבתה כהן אלעזר בכהונה גדולה והקריב קרבנות: (מד) בשמות (כט מב): (מה) וא"כ כמה כהן? (מו) והקריבו שם קרבנות: (מז) וכן פי' הרמב"ן, כי שנט הלוי נכדל

מקורי רש"י

בנחת יהודה

ה' עיין פיר' ח פי"ז: ז ויק"ר פ"ב, י"ב: ח) צמד' י"ד ד' כ"ו י"ג) ובבאורי שם: ב) יתקן הלא לא נזכר לעיל
1 6

וּמִן־הַגְּדֻדָה יִמְכַתֶּה אֶרֶץ נַחֲלֵי־
 מַיִם: ה' בָּעֵת הַהוּא הַבְּדִיל יְהוָה
 אֶת־שֵׁבֶט הַלְוִי לְשֵׂאת אֶת־
 אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה לַעֲמֹד לְפָנַי יְהוָה
 לְשָׂרְתוֹ וּלְבָרֵךְ בְּשֵׁמוֹ עַד הַיּוֹם
 הַזֶּה: ט' עַל־כֵּן לֹא־הָיָה לְלוֹוֵי חֶלֶק
 וַנְּחַלְקֵה עִם־אֶחָיו יְהוָה הוּא נַחֲלָתוֹ
 כַּאֲשֶׁר דָּבַר יְהוָה אֶל־הֵיכָלֹ: י' וְאֲנֹכִי
 עֲמַדְתִּי בַהָר כַּיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים
 אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה
 וַיִּשְׁמַע יְהוָה אֵלַי גַּם בַּפֶּעַם הַהוּא
 לֹא־אָבָה יְהוָה הַשְׁחִיתֶךָ: י"א וַיֹּאמֶר

נַחֲלֵין דְּמִיין: ה' בְּעֵדְנָא
 הָיָא אֶפְרַשׁ יֵיִת שְׁבֵטָא
 דְּלוֹוֵי לְמַטְרַת יַת אֲרוֹן
 קִימָא דִּי לְמִיקַם קְדָם יי
 לְשִׁמְשׁוּתָהּ וּלְבָרַךְ כָּא
 בְּשִׁמְהָ עַד יוֹמָא הַדִּין:
 ט' עַל כֵּן לֹא הָוָה לְלוֹוֵי
 חֶלֶק וַאֲחַסְנָא עִם אַחֵוּהִי
 מִתַּנֵּן דִּיהַב קָה יי אֲנוּן
 אַחַסְנָתָהּ כְּפָא דִי מְלִיל
 יי אֶלְהָךְ לָה: י' וְאֲנָא
 הוֹיְתִי קָאם בְּטוֹרָא
 כַּיּוֹמִין קְדָמַיִן אַרְבַּעִין
 יָמִין וְאַרְבַּעִין לַיְלָוִן
 וְקִבִּיל יי צְלוֹתִי אַף
 בְּזִמְנָא הַהוּא לֹא אָבִי יי
 לְחַבְּלוֹתֶךָ: י"א וַאֲמַר יי

אבן עזרא

רש"י

ח לשרתו. בני לוי עם בני אהרן: ולברך בשמו. כי אלעזר היה נושא את כפיו (מח): ט ה' הוא נחלתו. כשעם, ה' מנת חלקי וכוסי (תה' טו ה) (מט) וזו היא עבודת השם בלמוד דרכיו (ג): י' ואנכי עמדת בהר. פירשתיו (גא): י"א למסע. שם הפועל (גכ):

את העגל: (ח) בעת ההוא הבדיל ה' וגו'. מוסב לענין הראשון (ג): בעת ההוא. זשנה הראשונה ללאתכס ממלרים וטעיתס בעגל ובני לוי לא טעו הצדילס המקום מכס וסמך מקרא זה לחזרת בני יעקן לומר שאף בזה לא טעו זה בני לוי אלא עמדו באמונתס (ד):

לשאת את ארון. הלויס: לעבוד לפני ה' לשרתו ולברך בשמו. הכהניס והוא נשיאת כפיס ה) (ט): על כן לא היה ללוי חלק. לפי שהובדלו לעבודת מזבח ואינן פנויין למרוש ולזרוע: ה' הוא נחלתו. נוטל פרס מזומן מצית המלך: (י) ואנכי עמדת בהר. לקבל הלומות האחרונות ולפי שלא פירס למעלה כמה עמד בהר בעליה אחרונה זו חזר והתחיל זה: כימים הראשונים. של לוחות הראשונות מה סס ברזן אף אלו ברזן אבל האמלעייס שעמדתי סס להתפלל עליכס היו בכעס (ו) (י): (י"א) ויאמר ה' אלי וגו'. אע"פ שסרתס מאחריו וטעיתס בעגל אמר לי לך כמה את

יהל אור

צביו, והיה ממלא מקומו לכל דבר שבקדושה: (מט) וכוסי הוא כמו חלקי: (ג) וצד"ק, בלמודיו: (גא) למעלה (פ' א): (גכ) מקור פס למ"ד בכל"ס,

בעת ההיא להיות הכהניס מהס, כי גם הס נושאים הארון, וכן ויתנה אל הכהניס בני לוי הנושאים ארון ברית ה', והס שישרתו לשם ויברכו בשמו: (מח) במקום

מנחת יהודה

מקורי רש"י

ד': ט) ערכין י"ח ט' (י) פינן רש"י לעיל ט' י"ח: ט) וזהו לברך בשמו, שהכהניס היו סבוכים לישראל בכל אותן ארבעים יום, ועיין לעיל רש"י ט' י"ח: ואף

הנגדה ופרש שהכל אחד: ג) ולא קאי על אחד בירת אהרן, כי פיתתו היה בסוף מ' שנה: ד) ולא פנו לדבור כמו ישראל ועיין ברד"א מה שהעיר ע"ז: ט) והוא דבר העגל שהוצרך משה לחתפלל

אונקלוס

דברים י עקב

מב 88

יְהוָה אֱלֹהֵי קוֹם לָךְ לְמַסַּע לְפָנַי הָעַם
וַיָּבֹאוּ וַיִּירָשׁוּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־
נִשְׁבַּעְתִּי לְאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם : פ
חֲמִישִׁי יב וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מַה יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ שֶׁאֵל מֵעַמֶּךָ כִּי אִם־לַיהוָה
אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּכָל־
דַּרְכָיו וּלְאַהֲבָה אוֹתוֹ וּלְעַבֵּד אֶת־
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לֵבְךָ וּבְכָל־
נַפְשֶׁךָ : יג לְשַׁמֵּר אֶת־מִצְוֹת יְהוָה
וְאֶת־חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְךָ הַיּוֹם
לְטוֹב לָךְ : יד הֲנֵן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַיִם הַשָּׁמַיִם הָאָרֶץ וְכָל־
אֲשֶׁר־בָּהּ : טו רַק בְּאַהֲבָתְךָ חֶשֶׁק
יְהוָה לְאַהֲבָה אוֹתָם וַיִּבְחַר בְּזֹרְעִים
אֲחֵרֵיהֶם בְּכֶם מִכָּל־הָעַמִּים כִּי־וַיִּסַּח
הַיְהוָה : טז וּמִלֶּתְכֶם אֶת עֲרֵלְתְּכֶם לְבַבְכֶם

לִי קוֹם זֵיל קְטוּלָה קָדָם
עָמָא וַיַּעֲלוּ וַיִּרְתּוּ יַת
אֶרֶץ אֲדִי קַיִּמִית
כְּאַבְהָתְהוֹן קְטַמְן קְהוֹן :
יב וְכַעֲן יִשְׂרָאֵל מָא יי
אַהֲבָה תָּבַע סָנֵךְ אֱלֹהֵן
קְטַדְחַל קָדָם יי אֱלֹהֵךְ
לְמַהֲךְ בְּכָל אֶרֶץ דְּתַקְנֵן
קְדַמוּהִי וּלְמַרְחַם יַתְהּ
וּלְמַפְלַח קָדָם יי אֱלֹהֵךְ
בְּכָל לֵבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ :
יג קְטַמְר יַת פְּקוּדֵיָא דִּי
וַיַּת קְטַמוּהִי דִּי אֲנִי
מִפְּקוּדֵי יוֹמָא דִּין קְדִיִּטְב
לָךְ : יד הָא דִּי אֱלֹהֵךְ
שָׁמַיָא וְשָׁמַיָא שְׁמַיָא אֶרֶץ
וְכָל דִּי בָהּ : טו קְהוֹד
בְּאַבְהָתְךָ צְבִי יי לְמַרְחַם
יַתְהוֹן וְאַתְרֵי בְּבִנְיָהוֹן
בְּתַרְיָהוֹן בְּכוֹן מְכָל
עָמְמָא פְּיוֹמָא קְדִין :
טז וְתַעֲדוֹן יַת טַפְשׁוֹת

אבן עזרא

רשי

טו ויבחר בזרעם. והם אתם וזה טעם בכם :
טז ומלתם את ערלת לבבכם. להתרחק
מהתאוות העבות והכבודות בערלה, גם יתכן
להיות פירושו לטהר הלב עד שיביין
טז (יג) לשמור את מצות ה'. ואף היא לא לחנם
טז (יד) הן לה' אלהיך. הכל ואעפ"כ רק באהבתך חשק ה' מן
טז (טו) בכם. כמו שאתם (רואים אתכם) חשוקים מכל העובדי כוכבים היום הזה טז :
טז (טז) ערלת לבבכם. אומם לבבכם וכיסויו :

העם ז) וגו' יא) : (יב) ועתה ישראל. אעפ" שעייתם כל זאת עודנו רחמיו וחבתו עליכם וכל מה שחטאתם לפניו אינו שואל מכם : כי אם ליראה וגו'. רבותינו דרשו מכאן הכל בידי שמים חזן מיראת שמים יב) : (יג) לשמור את מצות ה'. ואף היא לא לחנם חלה לטוב לך שתקבלו שכר טז) : (יד) הן לה' אלהיך. הכל ואעפ"כ רק באהבתך חשק ה' מן הכל : (טו) בכם. כמו שאתם (רואים אתכם) חשוקים מכל העובדי כוכבים היום הזה טז) : (טז) ערלת לבבכם. אומם לבבכם וכיסויו :

מנחת יהודה

מקורי רשי

ז) ואף זו מן התוכחות, וכן ועתה ישראל וגו' :
ח) וכאלו אמר ולשוב לך בוי"ו, פי' ואף השאלה הזאת לכם בו הנאה שלסובתכם, והוא איסרו, ואף היא לא לחנם
ט) מה שפי' רשי' כמו שאתם רואים אתכם חשוקים וכו' לאו אבכם קאי, אלא אכהנים הוה, ופי' ויבחר בזרעם, כסו

יא) שמות ל"ב ל"ד : יב) ברכות ל"ג ב' :
הקמנה ששואל מכם אינו כמעטים עליכם לעשות דבר שאין לכם בו הנאה שלסובתכם, והוא איסרו, ואף היא לא לחנם
ט) מה שפי' רשי' כמו שאתם רואים אתכם חשוקים וכו' לאו אבכם קאי, אלא אכהנים הוה, ופי' ויבחר בזרעם, כסו

וְעַרְפְּכֶם לֹא תִקְשׁוּ עוֹד: כִּי יְהוָה
 אֱלֹהֵיכֶם הוּא אֱלֹהֵי הָאֲדֹמִים וְאֲדֹנֵי
 הָאֲדֹמִים הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא
 אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים וְלֹא יִקַּח שֹׁחַד:
 יח עֲשֵׂה מִשְׁפָּט יְתוֹם וְאַלְמָנָה
 וְאַהֲבֵב גֵּר לְתַת לּוֹ לֶחֶם וְשִׁמְלָה:
 יט וְאַהֲבַתֶּם אֶת־הַגֵּר כִּי־גֵרִים
 הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם: כ אֶת־יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ תִירָא אֹתוֹ תַעֲבֹד וְבוֹ

לְכַבֵּד וְקָדְלִכּוֹן לֹא
 תִקְשׁוּן עוֹד: י אֲרִי י
 אֱלֹהֵיכּוֹן הוּא אֱלֹהֵי דִינִין
 וּמְרִי מְלָכִין אֱלֹהֵי רַבָּא
 גְּבַרָא וְדַחִילָא דִי לִית
 קַדְמוּהִי מִסַּב אִפִּין וְאִף
 לֹא לְקַבְּלָא שְׂחָדָא:
 יח עֲבַד דִּין יְתָם וְאַרְמְלָא
 וְרַחֵם גֵּיזְרָא לְמַתָּן לָהּ
 מְזוּנָא וְכֶסֶף: יט וְתַרְחֲמֹן
 ית גֵּיזְרָא אֲרִי דִירִין
 הַוִּיתוֹן בְּאַרְעָא דְמִצְרַיִם:
 כ ית יי אֱלֹהֶיךָ תִדְחַל
 וְקָדְמוּהִי תַפְלָח
 וְלִדְחַלְתָּהּ תִקְרַב וּבְשִׁמְהָ

רש"י

אבן עזרא

(יז) וְאֲדֹנֵי הָאֲדֹמִים. לא יוכל שום ארון
 להליל אחכס מידו: לא ישא פנים. אם
 תפרקו עולו (י): ולא יקח שחד. לפייסו
 בממון (יח): עשה משפט יתום
 ואלמנה. הרי גבורה ואלל גבורתו - חסה
 מולא ענותנותו (יג): ואוהב גר לתת
 לו לחם ושמלה. ודבר חשוב הוא זה שכל
 עלמו של יעקב אבינו על זה התפלל ונתן
 לי לחם לאכול ובגד ללבוש (יד): (יט) כי
 גרים הייתם. מוס שצך אל תאמר לחצרך (כו):
 (כ) את ה' אלהיך תירא. ותעבוד לו
 ומדבק בו ולאחר שיהיו צך כל המדות הללו

האמת (נג): וערפכם. פירשתיו (נד), ועוד
 בעבור שאמר כי קשה (נה) עורף אתה (נו):
 יז אלהי האלהים. פירשתיו (נז): ואדוני
 האדונים. כי מעלות גבוהות הם כשעם,
 וגבוהים עליהם (קהלת ה ז) (נח), ומי
 שיכיר אלה הסודות הוא מאל לב (נט):
 יח עושה משפט. אע"פ שהוא נשגב (ס),
 הוא עושה משפט יתום ואלמנה שאין להם
 עוזר (סא) כשעם אבי יתומים (תה' סח ו) (סב),
 וכן הגר (סג), ויכלכלהו בהשענו עליו ואחר
 שהשם אוהב הגר אתם חייבים שתאהבוהו (סד):
 כ את ה' אלהיך תירא. שלא תעברון על
 מצות לא תעשה: ואותו תעבוד. במצות
 עיבה (סה): ובו תדבק. בלב (סו): ובשמו
 תשבע. בפה כאשר הוא מפורש (סז) [ה*]:

יהל אור

קרני אור

ועיין בהמעמר מה שהעיר ע"ז: (נג) וכן פי' הרמב"ן
 שיהיה לבצקם פתוח לדעת האמת: (נד) שמות (לב
 ס): (נה) וזד"ק כי עם קשה: (נו) ע"כ אמר לא
 תקשו עוד כמו שהקשיחם עד עתה: (נז) בראשית (א)
 ח): (נח) עיין פי' הח' ז"ל למעלה (ד לה) ובבאורי שם:
 תרגום ערלת לבצקם (פ' עז) טפשות: (ס) כמש"כ,
 הזכירו כי נשגב שמו (ישעי' יב ד) כי נשגב שמו
 לבדו (תה' קמה יג): (סא) שאין להם עוזר ותומך,
 ושיעמוד בעדם: (סב) וכן פי' הח' ז"ל שם, אעפ"י
 שהוא רוכב בערבות כמו כי רס ה' ושפל יראה (תה' קלה ו)
 והוא היתום. אשר אין לו עוזר ואפילו דעת
 אין לו וככה בתורה, כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים,
 ואחריו עושה משפט יתום ואלמנה:
 (סג) שאין לו עוזר: (סד) וכ"כ, כאזרח מכס יהיה לכם
 הגר, ואהבת לו כמוך (ויקרא יט לד): (סה) וכן
 פי' רב"ה והחזקוני: (סו) שלא תפריד מחשבתך ממנו:
 (סז) כמש"כ, לבטא בשפתים:

שלא נזכרו במסעות עי"ש: [ה*] עיין רמב"ן מה שביאר
 בזה, ולדעתו אין השבועה נשמו גם לעת הצורך מצות
 עשה כלל, ולדעת הרמב"ם ז"ל, היא מצות עשה ככל עת
 שנצטרך להחזיק ולקיים דבר או להרחיקו, וסחזקוני פי',
 ח): (נח) עיין פי' הח' ז"ל למעלה (ד לה) ובבאורי שם:
 תרגום ערלת לבצקם (פ' עז) טפשות: (ס) כמש"כ,
 הזכירו כי נשגב שמו (ישעי' יב ד) כי נשגב שמו
 לבדו (תה' קמה יג): (סא) שאין להם עוזר ותומך,
 ושיעמוד בעדם: (סב) וכן פי' הח' ז"ל שם, אעפ"י
 שהוא רוכב בערבות כמו כי רס ה' ושפל יראה (תה' קלה ו)
 והוא היתום. אשר אין לו עוזר ואפילו דעת
 אין לו וככה בתורה, כי ה' אלהיכם הוא אלהי האלהים,
 ואחריו עושה משפט יתום ואלמנה:
 (סג) שאין לו עוזר: (סד) וכ"כ, כאזרח מכס יהיה לכם
 הגר, ואהבת לו כמוך (ויקרא יט לד): (סה) וכן
 פי' רב"ה והחזקוני: (סו) שלא תפריד מחשבתך ממנו:
 (סז) כמש"כ, לבטא בשפתים:

טקורי רש"י

מנחת יהודה

(יג) מגילת ל"א ח', ילקוט מתנ"י, פס"ז: (יד) ברא' כ"ט
 כ', ועיין ב"ר פ"ע: טו) ב"מ כ"ט ב':

כמו שאתם רואים שבהר בכס ושאתם חשוקים בכל
 העמים היום הזה: י) אבל אם לא תפרקו כתיב, ישא ה'
 פניו אליך (לעיל ו' ב"ו): יא) שימחול לך, ותרמב"ם
 פי' שאינו לוקח שחד הכזות בשביל העבירה: יב) אעפ"י
 שהוא נשגב כפי שאמר, האל הגדול הגבור והנורא,
 הוא

תִּדְבַק וּבְשֵׁמוֹ תִשָּׁבַע : כֹּה הוּא
 תִּהְיֶינָה וְהוּא אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר-עָשָׂה
 אִתְּךָ אֶת-הַגְּדֹלָת וְאֶת-הַנּוֹרָא
 הָאֵלֶּה אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ : כִּי בִשְׂבָעִים
 נִפְשׁ יָרְדוּ אֲבֹתֶיךָ מִצְרִימָה וְעַתָּה
 שָׁמַךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם
 לָרֹב : יֵאָמֵר וְאֶהְבֶּת אֶת יְהוָה
 אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַרְתָּ מִשְׁמֵרֹתָיו וְהִקַּתָּו
 וּמִשְׁפָּטָיו וּמִצְוֹתָיו כָּל-הַיָּמִים :
 וַיִּדְעֶתֶם הַיּוֹם כִּי לֹא אֶת-בְּנֵיכֶם
 אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ וְאֲשֶׁר לֹא רָאוּ אֶת-
 מוֹסַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶת-גְּדֹלּוֹתָיו
 יְדוּהֶם חֲזָקָה וְזָרְעוּ הַנְּטוּיָה : וְאֶת-תִּיּוֹאֵת מַעֲשֵׂיו
 אֲשֶׁר עָשָׂה בְּתוֹךְ מִצְרַיִם לְפָרְעָה מֶלֶךְ-מִצְרַיִם

תקנים: כא הוא תשבחהך
 והוא אלהיך דעבד עמך
 יתרברכתא ויתחסינתא
 האלין די חזו עיניך:
 כב בשבעין נפשו נחתו
 אבהתך למצרים וכען
 שוין יי אלהיך ככוכבי
 שמיא למסגני: א ותרחם
 ית יי אלהיך ותטר מטרת
 מיטרה וקימותי ודינתי
 ופקודתי כל יומיא:
 ב ותדעון יומא דין ארי
 לא ית בניכון די לא ידעו
 ודי לא חזו ית אלפנא
 דיי אלהכון ית רבנותה
 ית ידה תקיפא ודרעה
 מרמא: ג וית אתותה
 וית עובדותי די עבד פגו
 מצרים לפרעה מלכא

אבן עזרא

רש"י

כא הוא תהלתך. הטעם כי יש לך להתהלל בו (סא), כי עשה עמך נוראות: כב בשבעים נפש. פירשתיו (סט): א ואחר שהוא הרבה אתכם חיובים אתם לאהוב אותו, והוסיף כל הימים (ה): ב כי לא את בניכם. התשובה היא כי עיניכם הרואות (ג), והטעם כי אלה הנוראות אינם לעתיד שיראום בניכם רק אתם ראיתם אותם (ג): את גדלו את ידו החזקה וזרועו הנטויה. להוציא אתכם מצרים (ד): ג ואת אותותיו ואת מעשיו. לפרעה שהוא עיקר (ה):

קרני אור

יהל אור

(סא) פי' כי יש לך להתפאר בו: (סט) בראשית כשירך מתגבר עליך לעבור עבירה, אז חמה מותר לישבע בשמו שלא תעבור כמו שעשה בועז, ועיין מנחת יצודה (לעיל מו כג): (ח) עתה יפרש מה שיאמר כאן והבנת, אחר שאמר למעלה (פ' יב) ולמהכזה חותו, והוסיף כאן כל הימים, שחייב לאהבו תמיד: (ג) והנה הכל נמשך לפסוק ז', כי עיניכם הרואות, כלומר אלהם עדים בדבר זה: (ג) בעיניכם: (ד) והזכיר להם הנסים המפורסמים, שהם נסי מלכים וענין קריעה יס סוף, וענין המן: (ה) כשעבוד ישראל:

מנחת יהודה

מקורי רש"י

הוא עושה משפם יתום ואלמנה, ואמרו ז"ל (מגילה ל"א א') דבר זה כתוב בתורה, שנוי בנביאים, ומשולש בכתובים, בכל מקום שאתה מוצא גדולתו של הקב"ה, שם אתה מוצא ענותנותו: (ג) עיין רש"י לעיל ו' י"ג: (ב) לא שהוועם היום שום ידיעה חדשה כמובן כמאמר גידעתם היום שהרי לא הודיעם פה כלום: (ג) ופי' את בניכם, עם בניכם:

וּלְכָל-אֲרָצוֹ: ד וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְחַיֵּי
 מִצְרַיִם לְסוּסֵיוֹ וּלְרִכְבּוֹ אֲשֶׁר הִצִּיף
 אֶת-מֵי יַם-סוּף עַל-פְּנֵיהֶם בְּרֹדְפָם
 אַחֲרֵיכֶם וַיֹּאבְדֶם יְהוָה עַד הַיּוֹם
 הַזֶּה: ה וְאֲשֶׁר עָשָׂה לָכֶם בַּמִּדְבָּר
 עַד-בְּאֶכְסֵךְ עַד-הַמָּקוֹם הַזֶּה: ו וְאֲשֶׁר
 עָשָׂה לְדָתְךָ וּלְאֲבִירֶם בְּנֵי אֱלִיאֲזָר
 בֶּן-רְאוּבֵן אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאָרֶץ אֶת-
 פִּיהָ וַתִּבְלָעֵם וְאֶת-בְּתִיָּהֶם וְאֶת-
 אֶהֱלֵיהֶם וְאֶת כָּל-הַיְקוּם אֲשֶׁר
 בְּרַגְלֵיהֶם בִּקְרֹב כָּל-יִשְׂרָאֵל: ז כִּי
 עֵינֵיכֶם הִרְאִיתֶם אֶת כָּל-מַעֲשֵׂי יְהוָה
 הַגָּדֹל אֲשֶׁר עָשָׂה: ח וַשְׁמַרְתֶּם אֶת-
 כָּל-הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה הַיּוֹם

דְּמִצְרַיִם וְלְכָל אֲרָצוֹ:
 ד וְדִי עֲבַד לְמִשְׁרֵית
 מִצְרַיִם לְסוּסֵיהֶ
 וְלְרִיתִיכוֹהֵי דִי אֲשִׁיף יִת
 מִי יִמָּא דְסוּף עַל אֲפִיחוֹן
 בְּמִרְדְּפָחוֹן בְּתִרֵי כוֹן
 וְאֹבְדִנֹן יי עַד יוֹמָא
 הַדִּין: ה וְדִי עֲבַד לְכוֹן
 בַּמִּדְבָּרָא עַד מִיתִיכוֹן
 עַד אֲתֵרָא הַדִּין: ו וְדִי
 עֲבַד לְדָתְךָ וּלְאֲבִירֶם בְּנֵי
 אֱלִיאֲזָר בֶּן רְאוּבֵן דִּי
 פָּתְחָה אֲרֵעָא יִת פּוּמָה
 וְבִלְעָתְנֹון וְיִת אֲנִישׁ
 בְּתִיחוֹן וְיִת מִשְׁבְּנֵיהוֹן
 וְיִת כָּל יְקוּסָא דִי עֲמָחוֹן
 בְּגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל: ז אֲרִי
 עֵינֵיכוֹן הִרְאִיתֶם יִת כָּל
 עוֹבְדֵי דִי בְּאֲדִי עֲבַד:
 ח וְהִרְאוֹן יִת כָּל מַעֲשֵׂי
 דִי אָנֹכִי מְפַקְדֶךָ יוֹמָא דִּין
 בְּדִי דְתִתְקַפוֹן וְתַעֲלוֹן
 וְתִירְתוֹן יִת אֲרֵעָא דִי

אבן עזרא

ד אשר הציף. מנורת צפו מים על ראשי
 (איכה ג נד) (ו): ויאבדם. הטעם כי לא
 קמו עוד בניהם תחתיהם להיות כסודם (ז):
 ה ואשר עשה לכם במדבר. דבר המן (ח) [ו]:
 ו זאת בתיהם. הם נשיהם ובניהם: ואת כל
 היקום. שם כלל (ט): אשר ברגליהם.

רש"י
 (ו) בקרב כל ישראל. כל מקום שהיה
 אחד מהם צורח הארץ נבקעת מתחתיו
 וכולעתו (א) חלו דברי רבי יהודה אמר לו
 רבי נחמיה והלא כבר נאמר ותפתח הארץ
 את פיה (ב) ולא פיותיה א"ל ומה חני מקיים
 בקרב כל ישראל א"ל שנעשית הארץ מדרון
 כמשפך (ג) וכל מקום שהיה אחד מהם היה מחגלגל וצא עד מקום הבקיעה: ואת כל
 היקום אשר ברגליהם. זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו (ג): (ז) כי עיניכם
 הראית. מוסב המקרא על האמור למעלה (ד) כי לא את בניכם אשר לא ידעו וגו' כי אם

קרני אור

ו אות טו): [ו] וע"ז כתב הרמב"ן ואינו נכון בעיני, כי
 עמה לא ידבר רק במוסר אשר ייסר בו ה' לעוברי רגונו,
 ודעתו על הטובים שנענכו ישראל על מריו במדבר, כמו
 על מטלח העגל, ובחבערה ובקברות התאווה, ודומיהם:

יהל אור
 (ו) והוא ענין שפיכה ושטיפה: (ז) כי השם אבד
 הרודפים צים ואבד זרעם במנרים ולא נשאר להם.
 שם ושאר: (ח) ומה שלא הזכיר ירידת המן בפירוש,
 כדי שיכלול בזה נסי השלו, והבאר (רב"ה):
 (ט) בתהלה פרט בתיהם ומה"כ כלל הכל, ועיין בפ"י. הח' ז"ל (ברא' ז'), ובקרני אור (הפסרה ג

מנהגת יהודה

(ג) באור מלת משפך, מסוגת, מפעל שפך: (א) ילקוט קרח בשם ילמדנו: (ב) במד' ט"ז ל"ב ז
 (ג) סנהד' ק"י א', פסחים קי"ט א', פסוק ב':

לְמַעַן תִּחְזְקוּ וּבִאתֶם וִירְשֶׁתֶם אֶת־
הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי עֹבְרִים שָׁמָּה
לְרִשְׁתָּהּ: ־ וּלְמַעַן תִּאֲרִיכוּ יָמִים
עַל־הָאָדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְהוָה
לְאֲבֹתֵיכֶם לֵאמֹר לָהֶם וּלְזֶרְעָם אֶרֶץ
זָבֶת חֶלֶב וּדְבָשׁ: ־ שִׁי כִי הָאָרֶץ
אֲשֶׁר אַתָּה בֹא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ לֹא
כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם הוּא אֲשֶׁר יֵצְאתֶם
מִשָּׁם אֲשֶׁר תִּזְרַע אֶת־זֶרְעֶךָ

אֶתְּוֹן עֲבָרִין תְּמֹן
לְמִירְתָּהּ: ־ וּבְדִיר
דְתוּרְכוֹן יוֹמִין עַל אֲרָעָא
דִּי קָיִים יִי לְאַבְהָתְכוֹן
לְמַתָּן לְהוֹן וּלְבְנֵיהוֹן
אֲרָעָא עֲבָדָא חֶלֶב
וּדְבָשׁ: ־ אֲרִי אֲרָעָא דִּי
אַתָּה עֲלִיל לְתַמָּן לְמִירְתָּהּ
לֹא כְּאֲרָעָא דְמִצְרַיִם הִיא
דִּי נִפְקַתוֹן מִתַּמָּן דִּי
תִּזְרַע ית זֶרְעֶךָ וּמִשְׁקַת
לָהּ בְּרִבְגָלָךְ כְּגִנְתָּא

אבן עזרא

רש"י

בעבורם (י), או כמשמעם (יא) ואחר שעניניכם ראו אה כל אלה השמרו שתשמרו מצות השם: ה וירשתם. שבור הרי"ש בעבור שבר הוי"ו (יב): י כי הארץ. הנה טעם אחר שאתם חיובים לשמור מצותיו כי הארץ איננה כארץ מצרים (יג), רק יש לה צורך כל השנה לשום השם עינו עליה (יד) [ז], והטעם בדרך ת"ל וחברון שבע שנים נצנתה (ו) וגו' אדם אחד זנאן וחם זנא למוען למלרים זנו וחברון לכנען (ד) דרך ארץ אדם זונה את הנאה ואחר כך זונה את הכעור (ס"ח הגרוע) שפסולתו של ראשון הוא נותן זנאי וזכר מקום החביב קודם הא למדת שחברון יפה מלוען ומלרים משוכחת מכל הארצות שנאמר כגן ה' כארץ מלרים (ז) ולוען שזח מלרים היא שהיתה מקום מלכות שכן הוא אומר כי היו זלוען שריו (ח) וחברון פסולתה של ארץ ישראל לכך הקלוה לקבורת מתים ואעפ"כ היא יפה מלוען, וזכחות דרשו (ט) זענין אחר אפשר אדם זונה בית לבנו הקטן ואח"כ לבנו הגדול אלא שמזונה על אחד מז' זלוען: אשר יצאתם משם. אפילו ארץ רעמסם אשר ישבתם בה (י) והיא זמיטב ארץ מלרים שנאמר זמיטב הארץ וגו' (יא) אף היא אינה כארץ ישראל: והשקית ברגלך. ארץ מלרים היתה לריכה להביא מים מנילוס ברגלך ולהשקותה לריך אתה לנדר משנחך ולעמול והנמוך שותה ולא הגבוה ואתה מעלה המים מן הנמוך לגבוה אבל זו למטר השמים תשתה מים אתה ישן על מטתך והקב"ה משקה נמוך וגבוה גלוי ושאינו גלוי כאחת (יב): כגן הירק.

עמכם אשר עיניכם הרואות וגו': (י) לא כארץ מצרים היא. אלא טובה הימנה (ה). ונאמרה הזכחה זו לישראל זיליאתם ממלרים שהיו אומרים שמה לא נבוא אל ארץ טובה ויפה כזו יכול בגנותה הכתוב מדבר וכך אמר להם לא כארץ מלרים הוא אלא רעה הימנה. ת"ל וחברון שבע שנים נצנתה (ו) וגו' אדם אחד זנאן וחם זנא למוען למלרים זנו וחברון לכנען (ד) דרך ארץ אדם זונה את הנאה ואחר כך זונה את הכעור (ס"ח הגרוע) שפסולתו של ראשון הוא נותן זנאי וזכר מקום החביב קודם הא למדת שחברון יפה מלוען ומלרים משוכחת מכל הארצות שנאמר כגן ה' כארץ מלרים (ז) ולוען שזח מלרים היא שהיתה מקום מלכות שכן הוא אומר כי היו זלוען שריו (ח) וחברון פסולתה של ארץ ישראל לכך הקלוה לקבורת מתים ואעפ"כ היא יפה מלוען, וזכחות דרשו (ט) זענין אחר אפשר אדם זונה בית לבנו הקטן ואח"כ לבנו הגדול אלא שמזונה על אחד מז' זלוען: אשר יצאתם משם. אפילו ארץ רעמסם אשר ישבתם בה (י) והיא זמיטב ארץ מלרים שנאמר זמיטב הארץ וגו' (יא) אף היא אינה כארץ ישראל: והשקית ברגלך. ארץ מלרים היתה לריכה להביא מים מנילוס ברגלך ולהשקותה לריך אתה לנדר משנחך ולעמול והנמוך שותה ולא הגבוה ואתה מעלה המים מן הנמוך לגבוה אבל זו למטר השמים תשתה מים אתה ישן על מטתך והקב"ה משקה נמוך וגבוה גלוי ושאינו גלוי כאחת (יב): כגן הירק.

קרני אור

יהל אור

[ז] וכן כתב הרשב"ם, לריכיס אחס לשמור מצות השם, כי הארץ הזאת טובה מכל הארצות לשומרי מצותיו, ורעה (יג) שהיא תלויה בהשקאה, כמו שאמר והשקית ברגלך כגן הירק: (יד) להשקות אותה במטר:

והערה (כב): (י) כמו ויברך ה' אותך לרגלי (ברא' ל ל): (יא) פי' שהלכו ברגליהם: (יב) עיין למעלה (ד ה): (יג) שהיא תלויה בהשקאה, כמו שאמר והשקית ברגלך כגן הירק: (יד) להשקות אותה במטר:

מנחת יהודה

מקורי רש"י

(ד) ומה שפי' רש"י (ברא' י"ב, ו) עה"פ והבנעני אג בארץ, שהיה הירק וכובש את א"י מורעו של שם, היינר מצד צפונה של א"י שהיא עלתה לחלקו של שם, אבל מקצת דרוסה של א"י עלתה לחלקו של כנען, וכן היתה חברון בנויה כמו שפירש שם (חוקוני):

(ה) ספרי, ולקוט תתנ"ט, 'פס"ו: (ו) במד' י"ג כ"ב: (ז) ברא' י"ג: (ח) ישע"י, ל, ד': (ט) דף קי"ב א': (י) ספרי: (יא) ברא' מ"ז י"א: (יב) ספרי:

דברים יא עקב

אונקלוס

וְהִשְׁקִיתָ בְּרִגְלֶךָ כִּגְן הַיַּרְק : יִרְקָא : יִי וְאַרְעָא דִּי אַתּוּן
 יִי וְהָאָרֶץ אֲשֶׁר אַתֶּם עֹבְרִים שָׁמָּה עֲבַרְיִן תַּמּוֹן לְמִירְתָּהּ אֲרַע
 לְרֵשֶׁתָּהּ אֶרֶץ הָרִים וּבִקְעָת לְמִטְר שׁוֹרִין וּבִקְעָן לְמִטְר
 הַשָּׁמַיִם תִּשְׁתֶּה מַיִם : יִי אֶרֶץ דִּי אֶלְהֶךָ תִּבְע שְׁמִי א תִּשְׁתִּי מִיָּא :
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ דִּרְשׂ אֶתְּהָ תַמִּיד עֵינֵי יְתָה תִּדְרָא עֵינֵי יִי אֶלְהֶךָ
 יְהוָה אַחֲרֵית שָׁנָה : ס יִי וְהָיָה אִם בְּהָ מְרִישָׁא דְשִׁתָּא וְעַד
 שָׁמַעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹתַי אֲשֶׁר סוּפָא דְשִׁתָּא : יִי וְהָיָה אִם
 אֲנֹכִי מִצְוֶה אֶתְכֶם הַיּוֹם לְאַהֲבָה קַבְּלָא תִקְבְּלוֹן לְפִקּוּדֵי
 אֲלֹהֵיכֶם בְּכָל יוֹמֵי חַיֵּיכֶם דִּי אֲנָא מְפַקְדִי יְהִיבִין
 אֲלֵיכֶם בְּכָל יוֹמֵי חַיֵּיכֶם יוֹמָא דִּין לְמַרְחָם יִתִּי יִי
 קְדָמוּהֵי בְּכָל לְבָבוֹן רִשְׁיִי

אבן עזרא

משל, באדם שיראה כל מה שהוא צריכה ויתן הכל בעתו (טו): יב מרשית. בלא אלף ורבים בן (טז) [ח], על כן כתב והיה אם שמוע תשמעו, ונתתי מטר ארצכם (יז), וזהו עיני שחין די לו בגשמים משקין אותו צרגל וזכחה: (יא) ארץ הרים ובקעות. משוכח ההר מן המישור (יג) שהמישור צבית כור אתה זורע כור חבל ההר צבית כור ממנו חמשת כורין ארבע מארבע שפועיו ואחד צראשו (ה): ובקעות. הן מישור (ו): (יב) אשר ה' אלהיך דרש אותה. והלא כל הארלות הוא דורש יד) שנאמר להמטיר על ארץ לא איש שו) חלא כביכול אינו דורש חלא אותה וע"י אותה דרישה שדורשה דורש את כל הארלות עמה: תמיד עיני ה' אלהיך בה. לראות מה היא לריכה ולחדש בה גזירות עמים לטובה ועמים לרעה וכו' כדאיתא בר"ה (טז): מרשית השנה. מר"ה נדון מה יהא בסופה ו" (יז): (יג) והיה אם שמוע. והיה מוכב על האמור למעלה למטר השמים תשהה מים: והיה אם שמוע תשמעו. אם תשמע ציטן תשמע צחדש (ז) [ח] וכן אם שכח השכח י"א) אם התחלת לשכוח סופך שתשכח כולה. שכן כתיב צמגלה (כ"ל צמגלה סתרים ח) חבל אינו פסוק בכל הנ"ך ובירושלמי ב) הביאו משל לב' בני אדם שנפטרים זה מזה זה הולך דרך יום ללד מזרח וזה הולך דרך יום ללד מערב נמלא שרחוקים זה מזה מהלך צ' ימים כן המשל צחורה) אם תעזבני יום יומים אעזבך: מצוה אתכם היום. שיהיו עליכם חדשים כאלו שמעתם צו ציוס בא) : לאהבה את

משל, באדם שיראה כל מה שהוא צריכה ויתן הכל בעתו (טו): יב מרשית. בלא אלף ורבים בן (טז) [ח], על כן כתב והיה אם שמוע תשמעו, ונתתי מטר ארצכם (יז), וזהו עיני שחין די לו בגשמים משקין אותו צרגל וזכחה: (יא) ארץ הרים ובקעות. משוכח ההר מן המישור (יג) שהמישור צבית כור אתה זורע כור חבל ההר צבית כור ממנו חמשת כורין ארבע מארבע שפועיו ואחד צראשו (ה): ובקעות. הן מישור (ו): (יב) אשר ה' אלהיך דרש אותה. והלא כל הארלות הוא דורש יד) שנאמר להמטיר על ארץ לא איש שו) חלא כביכול אינו דורש חלא אותה וע"י אותה דרישה שדורשה דורש את כל הארלות עמה: תמיד עיני ה' אלהיך בה. לראות מה היא לריכה ולחדש בה גזירות עמים לטובה ועמים לרעה וכו' כדאיתא בר"ה (טז): מרשית השנה. מר"ה נדון מה יהא בסופה ו" (יז): (יג) והיה אם שמוע. והיה מוכב על האמור למעלה למטר השמים תשהה מים: והיה אם שמוע תשמעו. אם תשמע ציטן תשמע צחדש (ז) [ח] וכן אם שכח השכח י"א) אם התחלת לשכוח סופך שתשכח כולה. שכן כתיב צמגלה (כ"ל צמגלה סתרים ח) חבל אינו פסוק בכל הנ"ך ובירושלמי ב) הביאו משל לב' בני אדם שנפטרים זה מזה זה הולך דרך יום ללד מזרח וזה הולך דרך יום ללד מערב נמלא שרחוקים זה מזה מהלך צ' ימים כן המשל צחורה) אם תעזבני יום יומים אעזבך: מצוה אתכם היום. שיהיו עליכם חדשים כאלו שמעתם צו ציוס בא) : לאהבה את

קרני אור

יהל אור

מכל הארלות ללא שומרים: [ח] וי"א כי הוא מטר, לפי כהן רמו כי בתשרי נברא העולם, כי אותיות דדין

מכל הארלות ללא שומרים: [ח] וי"א כי הוא מטר, לפי כהן רמו כי בתשרי נברא העולם, כי אותיות דדין עיין מנחת שי: (יז) וזהו המשך הכתובים:

מנחת יהודה

מקורי רשי

כ"ו וכתב הרמב"ן, כי הפרשה הזאת תהיה כמנהגו של יום מצד שהיא הרים ובקעות האבד מהרה יותר משאר ארצות כשלא ישלח שם ספרות עזו, כי החולה צריך זכות ותפלה שירפאוהו יותר מן הכריא שלא יבוא עליו חולי: (ו) השכיל רש"י לפרש כאן על בקעת מישור, מה שלא פ"י בן לעיל על כבקעה ובהר (לעיל ח' ז') לפי שפ"י על הרים, שבית כור בהרים הוא חמשה כורים, ויעלה על י"ע שגם בבקעה בן לעמקו, יכול ג"כ לזרוע ה' כורין, וזה א"א שלא יאספו שם הכים ולכן פ"י מישור: (ז) לכן כתיב מרשית ה' א' שבהיפוך אותיות הוא תשרי, לרמו שמתשרי מתחלת השנה והוא ה"ה, נדון מה יהא בסופה: (ז) פ"י אם תשמע ציטן, שתחזור מה שלמדת כבר מימים רבים, תשמע בחדש תוקל י"ג"י שתלמוד עתה מחדש: (ח) עיין רשב"ם

(יג) ספרי: (יד) ספרי: (טו) איוב ל"ח כ"ו: (טז) דף י"ו ב', פס"ז: (יז) שם ח' א' י"ח) יומא מ"ו ב': (יט) לעיל ח' י"ט: (כ) כ"ה ירושלמי ברכות פ"ט ה"ה, ספרי, ועם כתוב "צמגלת מסידים": בא) ספרי פ' ראש על פ' ל"ב, שבית כור בהרים הוא חמשה כורים, ויעלה על י"ע שגם בבקעה בן לעמקו, יכול ג"כ לזרוע ה' כורין, וזה א"א שלא יאספו שם הכים ולכן פ"י מישור: (ז) לכן כתיב מרשית ה' א' שבהיפוך אותיות הוא תשרי, לרמו שמתשרי מתחלת השנה והוא ה"ה, נדון מה יהא בסופה: (ז) פ"י אם תשמע ציטן, שתחזור מה שלמדת כבר מימים רבים, תשמע בחדש תוקל י"ג"י שתלמוד עתה מחדש: (ח) עיין רשב"ם

אונקלוס

דברים יא עקב

מה 89

אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְלַעֲבֹדוֹ בְּכָל־
 לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם : י' וְנָתַתִּי
 מִטֵּר־אֲרָצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹרֵה וּמִלְקוֹשׁ
 וְאִסְפַּת דְּגָנְךָ וְתִירֶשֶׁתָּ וְיִצְהַרְךָ :
 טו וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשַׂדְּךָ לְבַהֲמֹתֶיךָ
 וְאִכְלָתָּ וּשְׂבַעְתָּ : טז הַשְּׂמֵרוֹ לְכֶם פֶּן־

וּבְכָל נַפְשְׁכוֹן : י' וְאִתֵּן
 מִטֵּר אֲרָצְכוֹן בְּעֵדְנָה
 בְּפִיר וְלִקִּישׁ וְתִכְנֹשׁ
 עֲבוֹרְךָ וְחִמְרְךָ וּמִשְׁחָךָ :
 טו וְאִתֵּן עֵשְׂבָא בְּחִקְלְךָ
 לְבַעֲדֶיךָ וְתִיכּוֹד וְתִשְׂבַּע:
 טז אִסְתְּמְרוּ לְכוֹן דִּי־מָא
 יִשְׁעוּן לְבְכוֹן וְתִסְטוּן

אבן עזרא

ה' אלהיך בה (יח): י' יורה. נשם ישירה
 על שנה טובה והוא בתחלת השנה (ט):
 ומלקוש. ידוע (כ): טו ואכלת ושבעת.
 שב אל דגנך ותירושך לא אל הקרוב שהוא

רש"י

ה'. שלא תאמר הרי אני לומד צביל שאהיה
 עשיר צביל שאקרא רב צביל שאקבל שכר
 אלא כל מה שתטשו עשו מאהבה וסוף
 הכבוד לצא (כב): ולעבדו בכל לבבכם.

עבודה שהיא צלב וזו היא תפלה בג) שהתפלה קרויה עבודה כד) שנאמר אלהך די אנת
 פלח ליה בתדירא בה) וכי יש פולחן צביל אלא על שהיה מתפלל שנאמר וכיון פתיחן
 ליה וגו' כו). וכן צדוד הוא אומר תכון תפלותי קטורת לפניך ט) כז): בכל לבבכם ובכל
 נפשכם. והלא כבר הזהיר בכל לצדך ובכל נפשך בח) אלא אזהרה ליחיד אזהרה לליצור :
 יד) ונתתי מטרי ארצכם. עשיתם מה שעליכם אף אני אעשה מה שעלי כט):
 בעתו. צלילות שלא יטריחו אהכם. ד"א בעתו צלילי שבתות שהכל מצויין בצתיים י) ז):
 יורה. היא רביעה הנופלת לאחר הזריעה יח) שמרוה את הארץ ואת הזרעים יא): מלקוש.
 רביעה היורדת סמוך לקליר יב) למלאות התבואה בקסיה ולשון מלקוש דבר המאוחז
 כדמתרגמינן והיה העטופים ללצן לב) לקסיה. ד"א לכך נקראת מלקוש שירדת על המלילות יג)
 ועל הקסין יד) לג): ואספת דגנך. אתה תאספנו אל הבית ולא אויבך כענין שנאמר
 אם אהן את דגנך וגו' כי מאספיו יאכלוהו לד) ולא כענין שנאמר והיה אם זרע ישראל לה)
 וגו' : טו) ונתתי עשב בשדך. שלא תטריך להוליכם למדבריות טו) לו). ד"א
 שיהיה גוז תבואתך כל ימות הגשמים ומשליך לפני בהמתך ואתה מונע ידך ממנה
 שלשים יום קודם לקליר ואינה פוחתת מדגנה לו): ואכלת ושבעת. הרי זו
 צרכה אחרת שמהא צרכה מצויה צפת בתוך המעים ואכלת ושבעת : טז) השמרו לכם.
 כיון שתהיו אוכלים ושבעים השמרו לכם שלא תבעטו שאין אדם מורד בהקב"ה אלא מתוך
 צביעה לח) שנאמר פן תאכל ושבעת ובקרך ולאנך ירציון לט) מה הוא אומר אחריו ורם

יהל אור

וכ"ה על שם שהוא מורה על שנה טובה : כ) הוא
 המטר היורד באחרונה סמוך לקליר :

מנחת יהודה

רשב"ם שכתב כך שנויה באגדה שמואל, במגלת חסידים
 טצאו כתוב, אם תעובה יום יומים תשובך : ט) ואסרו ז"ל,
 תפלות כנגד תמידין תקנום : י) עיין רש"י (ויקרא כ"ו ד')
 ובמנחת יהודה אות ב' : יא) הוא המטר היורד לאחר
 הזריעה ברביעה ראשונה : יב) הוא המטר היורד באחרונה
 סמוך לקליר : יג) מלילות הם ראשי השיבולת שאדם מולל
 כדיו : יד) לפ"ו יהיה מלקוש ע"ש קש, והלמ"ד לאות
 חמשקל : טו) פי' להוליך בהסתך לרעתם במקום רחוק

יח) עיין רש"י : יט) הוא המטר היורד לאחר הזריעה
 ברביעה ראשונה שמרוה את הארץ ואת הזרעים ,

מקורי רש"י

ועיין רש"י לעיל ו', ו' : כב) ספרי, נדרים ס"ב א'
 ילקוט תתע"ג : כג) ספרי, מענית ב' א' : כד) ספרי :
 בה) דמאל ו' י"ז : כו) דמאל ו' י"א : כז) תה' קמ"א
 ב' : כח) לעיל ו' ה', עיין ילקוט תתס"ג : כט) ספרי,
 פס"ז : ל) ספרי, מענית כ"ג א', ילקוט תתס"ג : לא) ספרי
 תעמת ו' א', ילקוט שם : לב) ברא' ל' ועיין רש"י שם :
 לג) מענית ו' א', ילקוט שם : לד) ישעי' ס"ב, ט', ט' :
 לה) שופ' ו' ג' : לו) ספרי, ילקוט תתס"ד, פס"ז :
 לז) ספרי, ילקוט שם : לח) ספרי ילקוט שם, פס"ז : לט) לעיל ס' י"ב י"ג :

לברים יא עקב

אתקלוס

וְתִפְלְחוּן לְמַעֲוֹת עַמְמֵיָא
 וְתִסְגְּדוּן לְהוֹן : י וְיִתְקוּף
 רְגֵזָא דִּי בְכוּן וַיְחֹד יִת
 שְׁמֵיָא וְלֹא יְהִי מְרָא
 וְאַרְעָא לֹא תִתֵּן יִת
 עַלְלָתָהּ וְתִיבְדוּן בְּפִרְיַע
 מֵעַל אַרְעָא שְׁבַתָא דִּי
 יֵהֵב לְכוּן : י וְתִשׁוּן יִת
 פְּתִיגְמֵי אֲרִין עַל לְבָכוּן
 וְעַל גְּפִשְׁכוּן וְתִקְשְׁרוּן
 יִתְהוֹן לְאֵת עַל יְדָכוּן

יִפְתָּה לְבַבְכֶם וּסְרַתְּם
 וְעַבְדֵתְּם
 אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם:
 וְחָרָה אַפ־יְהוָה בְּכֶם וְעָצַר אֶת־
 הַשָּׁמַיִם וְלֹא־יִהְיֶה מָטָר וְהִאֲדָמָה
 לֹא תִתֵּן אֶת־יְבוּלָהּ וְאֲבַדְתֶּם
 מִהָרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטְּבָה אֲשֶׁר
 יְהוָה נָתַן לָכֶם: י וְשִׁמְתֶם אֶת־דְּבַר־י
 אֱלֹהַ עַל־לְבַבְכֶם וְעַל־נַפְשֵׁיכֶם וּקְשַׁרְתֶּם אֶתְּם
 לְאוֹת עַל־יְדֵיכֶם וְהָיוּ לְטוֹטְפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם:

אבן עזרא

רש"י

לצבך ושכחת מ: וסרתם. לפרוש מן
 התורה מא) ומתוך כך ועבדתם אלהים אחרים
 שכיון שאדם פורש מן התורה הולך ומדבק
 בעבודת כוכבים וכן דוד אומר כי גרשוני היום
 מהסתפח צנחלת ה' לאמר לך עבוד וגו' מב)
 ומי אמר לו כך אלא כיון שאני מגורש מלעסוק
 בתורה הריני קרוב לעבוד עבודת כוכבים: אלהים אחרים. שהם אחרים לעובדיהם טו)
 לוטק אליו ואינו עושהו מג) נמלא עשוי לו כנכרי: יז) את יבולה. חף מה שאתה
 מוביל לה מד) כענין שנאמר זרענתם הרבה והבא מעט מה: ואבדתם מהרה. על
 כל שאר היסורין אגלה אחכם מן האדמה שגרמה לכם לחטוא יז) משל למי ששלח בנו
 לבית המסחה והיה יושב ומפקידו טו) אל תאכל יותר מלרכך שחבא נקי לביתך ולא
 השגיח הבן ההוא אכל ושתה יותר מלרכו והקיא וטקף את כל בני המסחה נטלוהו בידיו
 וזרנגליו וזרקוהו אחורי פלטרין טז): מהרה. איני נותן לכם ארכא טח) ואם תאמרו והלא
 נתנה ארכא לדור המבול שנאמר והיו ימיו מאה ועשרים שנה טז) דור המבול לא היה
 להם ממי ללמוד ואתם יש לכם ממי ללמוד: יח) ושמתם את דברי. חף לאחר שתגלו
 היו מלויינים במלות ג) הניחו תפילין עשו מזוזות כדי שלא יהיו לכם חדשים כשתחזרו יח)

עשב בשדך כח) [ט]: יז יבולה. פירשתיו כג):
 ואבדתם מהרה. שינלו סמנה כאובדים ברעב
 אחר שהיתה הארץ טובה, על כן אתם חייבים
 שתשימו אלה הדברים על לבבכם כג):
 יח לטוטפות. ספורש כד) ואם תשימון על
 לב לא תאבדון מעל הארץ, רק תאריכו ימים

קרני אור

יהל אור

כח) והרמב"ן כתב ע"ז, והנכון צעני שהוא
 שב על הכל, ואכלת ושבתה דגן תירוש וינאר, וגם
 בני לאן ובקר: כצ) ויקרא כו ד): כג) לפי שהארץ
 אינה סובלת עובדי עבירה: כד) לעיל ו ט):

אותיות דדין, עיין מנחת יהודה: ט) ובספרי, ואכלת
 ושבעת, סימן טוב לאדם כשנחמתו אוכלת ושבעת,
 וכח"ל יודע לדיק נפש בהמהו עשלי יב י) ד"ל כשנחמתך
 אוכלת ושבעת עובדת בכח אה האדמה, וכח"ל רב תבואות

מנחת יהודה

מקורי רש"י

ט) לעיל ה' י"ד: מא) ספרי, ילקוט תתס"ה: מב) ש"ל
 כ"ו: מב) ספרי: מד) ספרי: מה) מגי ח' ו': מו) ספרי,
 ושם הנוסח "ומקדו": מו) ספרי ילקוט תתס"ז: מח) ספרי,
 ושם הנוסח "ארוכה", ילקוט תתס"ט: ט"ז) ברא' ו' ג':
 ז) ספרי, פס"ז:

במדבריות: טז) ר"ל שאין אחרים תאר לנוים אחרים עד
 שיתפרש אלהים של גוים אחרים, אך הוא תאר לאלהים,
 ופי' אלהים שהם אחרים, ונעבור שכלת אלהים טקובק
 בל"ר, לכן נופל עליו התאר בל"ר, וכן אלהים קדושים
 יהושע כ"ד י"ט) אלהים קדושים (לעיל ד' ז') (רו"ה):
 יז) כשביל הטובה שהשפיעה לכם: יח) הכונה בזה
 לומר, כי אעפ"י שאנו עושין המצות בחו"ל והם חובת הגוף לעשותם בכל מקום, למדנו החכמים ז"ל, שאין

עיקר

אונקלוס

דברים יא עקב

מו 91

יִשְׂרָאֵל לְמַדְתֶּם אֹתָם אֶת־בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר
בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתְךָ וּבְלִקְתְּךָ
בַּדֶּרֶךְ וּבְשֹׁכְבְךָ וּבְקוּמְךָ :
וּכְתַבְתֶּם עַל־מְזוּזוֹת בֵּיתְךָ
וּבְשַׁעְרֶיךָ : כִּי לְמַעַן יִרְבוּ יְמֵיכֶם
וַיְמֵי בְנֵיכֶם עַל־הָאֲדָמָה אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע יְהוָה לְאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם
כִּי־יְמֵי הַשָּׁמַיִם עַל־הָאָרֶץ : שְׁבִיעֵי
מִפְטוּר כִּבֵּי אִם־שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן אֶת־
כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי
מְצַוֶּה אֹתְכֶם לַעֲשׂוֹתָהּ לְאַהֲבָהּ

זיהוין? תפלין בין עיניכון :
יש ותלפון יתהוון ית
בניכון למקרא בהוון
במכתבך בביתך ובמכתבך
בארץ ובמשכבך
ובמקומך : וכתבונן
על מזוזון ותקבעונן
בספי ביתך ובתריעך :
כא בדיד דיסגון יומיכון
זימי בניכון על ארעא
די קיים יי לאבהתכון
דמתן להוון כיומי שמיא
על ארעא : כב ארי אם
מטר תמרון ית פל

אבן עזרא

כיומי השמים על הארץ (כה) : כב כי אם
שמור תשמרון . הטעם (כו) , זה שאמרתי לכם
שתאבדון מהרה מעל הארץ הטובה דעו כי לא
תכנסו שם בתחלה ולא תנצחו אם לא תשמרו
מצות ה' (כז) : לאהבה . בלב : ללכת בכל
דרכיו . שלא ישנה (כח) , ולא יהפוך (כט) :
ולדבקה בו . בסוף (ל) , והוא סוד גדול (לא) [י] :
ולמדתם אותם את בניכם לדבר צם וגו' : (כא) למען ירבו ימיכם וימי בניכם .
אם עשיתם כן ירבו ואם לאו לא ירבו דברי תורה נדרשין מכלל לאו הן ומכלל הן לאו גה) :
לחת להם . לחת לכם אין כתיב כאן אלא לחת להם מכאן מלינו למדים תחיית המתים
מה"ת (י) : (כב) שמר תשמרון . אזהרת שמירות הרבה להזהר בתלמודו שלא ישחכח (ג) :
ללכת בכל דרכיו . הוא רחום ואתה תהא רחום הוא גומל חסדים ואתה גומל חסדים גח) :

רש"י

זכן הוא אומר הליכי לך ליונים נא) :
(יט) לדבר בם . משעה שהבן יודע לדבר נב)
למדהו תורה לזה לנו משה נג) שיהא זה למוד
דבורו מכאן אמרו נד) כשהתינוק מתחיל לדבר
אביו משיח עמו בלה"ק ומלמדו תורה ואם
לא עשה כן הרי הוא כאילו קוצרו שנאמר
ולמדתם אותם את בניכם לדבר צם וגו' : (כא)
אם עשיתם כן ירבו ואם לאו לא ירבו דברי תורה נדרשין מכלל לאו הן ומכלל הן לאו גה) :
לחת להם . לחת לכם אין כתיב כאן אלא לחת להם מכאן מלינו למדים תחיית המתים
מה"ת (י) : (כב) שמר תשמרון . אזהרת שמירות הרבה להזהר בתלמודו שלא ישחכח (ג) :
ללכת בכל דרכיו . הוא רחום ואתה תהא רחום הוא גומל חסדים ואתה גומל חסדים גח) :

קרני אור

ככה שור (שם יד ד) : [י] רצוני צוה , כי האדם אמרי
שילך בדברים שמכוב השם עולמו , לא ישא ולא יהפוך ,
וצריך סידע גדול מעשיו , ואם ידע גדלו , או שב שכלו
להיות אחד עם מושכלו , ועליו אמר שלמה ברוח הקדש ,
ישקני מכשיות פיהו (שיר א ב) ועוד נאמר , עפ"י ה'
ימנו (במד' ט כ) וזה נשיקת השכל שהיא הנשיקה האמיתית ,
לא נשיקת השפתיים , אך בעבור שתכלית האוהבים היא
הנשיקה בפה , ע"כ אמר זה דרך משל , ובאמרו שיהא
סוד גדול , זה רצוני , כי איך יתכן גוף להדבק בשם
סוד גדול , והוא סוד גדול , ואיך הוא נדבק , וע"כ אמר שהיא סוד (ר"י ו' כספי) :

יהל אור

שפירושו לעולם : (כו) טעם הסמיכות פרשה
זו לשלפניו : (כז) ותדעו שעל . מנת כן אחס נכנסים
לארץ : (כח) ממלות השם : (כט) דברי אלהים חיים :
(ל) בהפרד הנפש מן הגוף : (לא) וע"ז כתב הרמב"ן
ז"ל , ואין הסוד מטעם המקום הזה , אולי יאמר
לאהבה את ה' ללכת בכל דרכיו עד שתהיו ראויים
לדבקה בו בסוף , עיי"ש :

שאינו כח בגוף , והיא דבר גדול , ואיך הוא נדבק , וע"כ אמר שהיא סוד (ר"י ו' כספי) :

מקורי רש"י

גא) ירמיה ל"א כ' : נב) ספרי : ג) למטה ל"ג ד' : גר) ספרי , ילקוט תתע"א : גה) ספרי : גו) ספרי : גז) ספרי :

דברים יא עקב

אונקלוס

אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לָלֶכֶת בְּכָל־
 דְּרָכָיו וּלְדַבְּקָה־בּוֹ: כַּגְוַהוּרֵי־שׂיִהוּדָה
 אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיכֶם
 וַיִּרְשָׁתֶם גּוֹיִם גְּדֹלִים וְעֶצְמִים מִכֶּם:
 כִּי כָל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ כַּף־
 רַגְלְכֶם בּוֹ לָכֶם יִהְיֶה מִן־הַמְדַבֵּר
 וְהַלְבָּנוֹן מִן־הַנְּהַר נְהַר־פָּרָת וְעַד
 הַיַּם הָאֲחֵרוֹן יִהְיֶה גְבֻלְכֶם: כֹּה לֹא־
 יִתְיַצֵּב אִישׁ בְּפָנֶיכֶם פִּחְדְכֶם
 וּמִוֵּרְאֵכֶם יִתֵּן וַיְהוּדָה אֱלֹהֵיכֶם עַל־
 פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר תִּדְרֹכֶנָּה
 כַּאֲשֶׁר דָּבַר לָכֶם: ס ס ס

תפקדתא הדא די אנא
 מפקד יתכון למעבדה
 למרחם ית יי אלהכון
 למקה בכל ארחון דתקנו
 קדמוהי ולאתקרבא
 לדחלתה: כגויתרך יי ית
 כל עצמיא האלין
 סקד מיכון ותירתון
 עממין רברבין ותקיפין
 מנכון: כי כל אתרא די
 תדרוך פרסת רגלכון בה
 דלכון יהא מן מדברא
 ולבנון מן נהרא נהר פרת
 ועד ימא מערבא יהי
 תחומכון: כה לא יתעמד
 אנש קדמיכון דחלתכון
 ואמתכון יתן יי אלהכון
 על אפי כל ארעא די
 תדרכון בה כמא די
 מלי לכון: ס ס ס

ק"א. אי"ק. יעל"א סימן. ומפטירין ותאמר ציון בישיב' סי' מ"ט:

רש"י

ולדבקה בו. אפשר לומר כן והלא אש
 אוכלה הוא אלא הדבק בתלמידים ובחכמים
 ומעלה אני עליך כאילו נדבקה בו גט):
 (כג) והוריש ה'. עשיתם מה שעליכם אף
 אני אעשה מה שעלי (ס): ועצמים מכם.
 אתם גבורים והם גבורים מכס שאם לא
 שישראל גבורים מה השבח ההוא שמשבח את
 האמוריים לומר ועלומים מכס אלא אתם
 גבורים משאר העובדי כוכבים והם גבורים
 מכס (סא): (כה) לא יתיצב איש וגו'.

מנחת יהודה

עיקר עשייתן אלא בארץ הקדושה (רב"ח): (יט) פירוש
 דמכתוב לא יתיצב איש בפניכם, ולא כתב ואיש לא
 יתיצב בפניכם, כורה ראפילו אומה ולשון לא יתיצבו
 בפניכם, דכשהוא מקדים הפועל לומר לא יתיצב פי לא
 יתיצב כלל, דאי היה כוונת הכתוב דוקא איש, דרך לחקדים ולומר ואיש לא יתיצב לפי שהמסופר סמנו לומר
 שאיש לא יתיצב, אבל מדלא כתב כן, ש"ס שלא יתיצב כלל, והמסופר הוא לא יתיצב אחד בפניכם (גור אריה):
 (כ) ודבר תימא הוא, 'שהרי בג' (סוטה כ' ב') אמרו פחדא צמית, בעיתהא מרפיא, פירש"י שם הכל בהיפוך
 מכה שכתוב כאן, פחדא צמית, פי' דאנה שאינו בא פתאום, בעיתהא מרפיא, דבר הבא פתאום, וכאן נקט שניהם
 בהיפך פחדא לשון בעיתהא פתאום, ואי לאו דמסתפינא, הייתי מניה כזה, פחדא לשון דאנה מימים רבים ומוראכם
 לשון בעיתהא פתאום (חלקי אבנים):

מקורי רש"י

(גט) ספרי: (ס) ספרי: (סא) ספרי: (סב) ספרי, ילקוט
 חתע"כ: (סג) עיין רש"י (שמות ט"ו ט"ז) ובמקו"ב רש"י
 טס לוח קמ"ו: (סד) ספרי: (סה) שמות כ"ג כ"ז:
 לפי שהמסופר סמנו לומר
 דבר תימא הוא, 'שהרי בג' (סוטה כ' ב') אמרו פחדא צמית, בעיתהא מרפיא, פירש"י שם הכל בהיפוך
 מכה שכתוב כאן, פחדא צמית, פי' דאנה שאינו בא פתאום, בעיתהא מרפיא, דבר הבא פתאום, וכאן נקט שניהם
 בהיפך פחדא לשון בעיתהא פתאום, ואי לאו דמסתפינא, הייתי מניה כזה, פחדא לשון דאנה מימים רבים ומוראכם
 לשון בעיתהא פתאום (חלקי אבנים):

